

KOLONISACE AFRIKY.

A.

FRANCOUZOVÉ V TUNISU.

Vzhledem na výzkum a civilisaci Afriky

napsal

Dr. Emil Holub.

V PRAZE 1882.

Knihtiskárna J. Ottý. — Nákladem vlastním.

A.

FRANCOUZOVÉ V TUNISU.

Go nebyl žádný apoštol míru, žádný hlasatel a zastánce lásky ku bližnímu, co boha svého nazýval allahem. Prorok ten měl za poutnickou hůl meč krví zbrocený, o nějž opíraje se, hlásal svá zjevení a své učení; děsem a záhubou donucoval nevěřící, aby přijali jeho „příkázání“, a vlastnímu národu vštěpoval zášti a opovržení k národům, jinak věřícím.

A kterak se tato sekta rozmohla! Nepatrný, kalný pramének, který vyprýštil se z města Mekky, rozvodnil se v obrovský vele-tok, zaplavil nesčetné země, zničil mír zde, onde, na stu místech a pohltil miliony, kteří se mu bojem vzpírali.

Staletí rděla se rudou záplavou nebesa nad Východem a nad dalekými prostorami ku Západu; hořící vsi a města odívaly noc světlým rouchem nachovým. Ó hrůza! Bylo to roucho krví zbrocené, šípem a mečem setkané, z paprsků požárových zpředené. Stará nauka proroka sinaiského, národ desatera, učení Mesiáše nazaretského a národové smíru a pokoje otrásali se pod silou, se kterou Mohamed a kalifové šířili nové učení. Po staletí trvaly jejich snahy, aby omezili kraje, podmaněné mohamedanstvem. A když se to posléze povedlo, tu podjal se všemohoucí duch pokroku a civilisace nového boje a spoléhaje na všeobecná práva lidská, pokračoval v něm ještě po dlouhá léta.

Může-liž pak ustati dříve, dokud si nepodrobí mohamedanstva neb aspoň nepřinutí ho, aby s ním pokojně bydlil v téže osadě?

Před námi rozprostírá se velikánský obr zemský; tvar jeho snadno si uvědomíš, ba i dětská mysl lehko jej chápe; vždyť se

okeany nehluboko do něho zarývají, vždyť chud jest zátočinami a výběžky souše, ano postrádá téměř záhybů mořských a zemských: Afrika, pohledneme-li na ni, neunavuje obrysy svými mysli naši; což nám jest tím milejší, ježto chceme právě na tomto díle světa ukázati nynější své myšlenky, kterak by jej slušelo prozkoumati, učiniti přístupným vůbec a vzdělanosti zvláště.

Severní a východní Afriku ovládá podnes až na přímoří alžírské moc, která bližního snižuje ku zvířeti — nauka, jež hlásá otroctví.

Pohleďte ještě jednou na netvorného obra zemského, jež zovete Afrikou, a pozorujte plochu jeho hlavu: obrovský jeho sever, rozkládající se od východu na západ, kterým přimyká se od nepamětných časův ode dne, kdy se zrodil — k Evropě! V této ploché hlavě skrývá se klenot z dávné, šedé doby, „země Faraonská“. A což, působilo toto staré sídlo vzdělanosti v nynější obyvatele své, od staletí tam osedlé, blahodárně, mělo-liž vliv takový, jaký možná pozorovati od středověku na nástupcích starých Římanů? Zdaž pak dovedli předchůdci nynějších pánů severní Afriky zachovati v dobytých končinách ty stopy, kterýmiž evropská vzdělanost starověká vykročila z vlasti své, ze říší sousedních Římanův a Řeků na pobřežní kraje tyto?

Vizte, co prospělo, že po pádu Římanův a Řekův ode staletí semeniska vzdělanosti středověké a pak ode dlouhé, dlouhé doby kolébka civilisace, osvěty a pokroku, že Evropa jest sou sedem mohamedánské Afriky severní!

Proti těmto slovům postaviti lze jen osamělé skutky. Jsou to podivuhodné stavby maurické v jižním Španělsku, tu a tam nějaká mešita v severní Africe a veliké stavby nilské, vystavěné od egyptské vlády evropskými inženýry a penězi evropskými.

Daleko od tohoto sídla osvěty, tam v dáli za rovníkem Afrika, rozděluje okeany, napíná mohutnou nohu proti ledovým pláním na vzdáleném jihu. Tam na odlehlém mysu, na africkém pomorí, od Evropy nejvzdálenějším, mezi surovými kmeny domorodými, v jejichž srdci nikdy nevznikla myšlenka o tvůrčí prabytosti, tam hle lidská práva prošla na sta mil od břehu mořského do vnitrozemí a dobývají si rok jak rok většího území. Tož slyšte přece, že se mi — a to jen s rozpací — tmaví Marucové na středním

toku zambesijském, bydlící přes tisíc anglických mil od místa, z něhož osvěta vyšla do jižní Afriky, přiznali, kterak mají sice otroky, ale žádné trhy otročí; a zdaž neslyšeli jste teprve před několika málo dny, že byli v „posvátném“ Kairuanu, vzdáleném jen několik mil od Tunisského pobřeží, pořádány trhy otročí dotud, dokud ho Francouzi neobsadili? Ano, tak zůstala malomocnou v obvodu minaretův osvěta evropská a pokrok, jinde všemocný, ve blízké Africe severní.

Rok a rok stávají se nesmírné končiny srdce Afriky a sousední končiny jeho badateli přístupnější a přístupnější, ten pak a missionář i potulný obchodník se slonovinou otvírá je a odevzdává osvětě. Ohromné prostory v jižní, východní a západní Africe, jež byla ještě před třiceti roky zemi neznámou, staly se známými, a jest oprávněna naděje, že budou moci zdárně býti osídleny. Zdali pak lze cosi takového tvrditi též o Africe severní? Nikoliv! Cestovatele, ať badatele nebo kupce, ať lovce neb umělce, čekají tam taže nebezpečí jako před třiceti a více lety; nejbohatší zkušenosti, které si matador výzkumu severoafrického, Rohlf, nashromáždil, nebyly s to, aby ho chránily nebezpečí, která ho stíhala na předposlední jeho výpravě, a Lenzova cesta do Timbaktu dosvědčuje nám, že výprava jeho byla, hledě ku průvodu a k domorodcům, s nimiž bylo mu jednati, zajisté nebezpečnější než Stanleyův pochod na přič přes Afriku.

Badá-li cestovatel v Africe střední, východní a západní, jeví se mezi kmeny domorodými tím, čím jest, leda že snad nějakému králi bakvenskému nevybroušeného a obmezeného důvtipu připadne někdy, aby všechny Evropany rozlišil jen v Angličany a Hollandany. V severní však a v severovýchodní Africe dlužno, abys tvářil se „věřícím“, ba abys zapíral, že jsi džaurem.

A jak to badateli nesmírně překáží a kterak jej to říkájící pouty jímá, toho takový smělec zakusí sám nejvíce; zkušenosti takové nelze nikterak popsati ani vylíčiti. Tyto pak překážky, stavějící se proti cestovateli jakožto šířiteli vzdělanosti a osvěty a proti jeho úkolu, překážky to, kterým se ještě po dlouhá léta nebude lze vyhnouti, zakládají se jediné — v mohamedanském fanatismu. — To týká se severní Střední a severní Západní Afriky vyjmajíc díl severního a středního Alžírska.

A jak má se věc ve východní moslemské Africe Severní?

Že badatel mohl už tak daleko proniknouti v těchto stranách do vnitra afrického, toho příčinou jest zajisté široká vodní cesta, Nil. Než, jak skromný přístup přes to přese všechno měla až posud civilisace do končin jednak dosti známých, jednak neznámějších, kterými protéká střední a horní Nil a jeho pobočky! Že pak lze přece užívatí Evropanu z části a ob čas Nilu a jeho poříčí bez překážky k účelům vědeckým, věrozdvěstným a obchodním, za to děkovatí sluší četným Evropanům v Egyptě usedlým, znamenitému působení evropských mocností, jakož i penězům evropským. Kterak však tato bezpečnost nijak není dokonalá a mnohem jest nepatrnější než v osadách jihoafrických ba než u většině tamějších svobodných říší domorodských, potvrdilo se s dostatek smutným osudem nejednoho badatele, nejednou výpravou vědeckou, marně pohřbenou, ač toliko přinesla peníze do země a byla by Egyptu s nemalým prospěchem bývala. Dokladem toho jest osud ubohé slečny Tinné, jakož i nezdar poslední výpravy italské, kteráž nesla se snahou, aby objasnila a osvětila zapomenuté zákoutí egyptské říše. Opírajíce se o dějiny egyptské v našem století, nabýváme pevného přesvědčení, že by se byl Egypt pod evropským panstvím stal klíčem střední Afriky a že by už dávno bylo lze bývalo důkladně odtud vyzkoumati hořejší Nil a Kongo, horní tok Zambesijský a kraj velikých jezer. To vše bylo však až posud možno jen z části, a badatelé hrozí v Sudanu pořád ještě tatáž četná nebezpečí, a civilisaci zavalují se tytéž překážky jako v dobách bývalých; za to pak jsme právě s valnou částí „povinni díky“ toliko mohamedanskému panství egyptskému.

Nelze sice popíratí, že velmi mnohým tlavým obyvatelům africkým otroctví není nikterak neznámo; než to záleží po výtce v lenním svazku, tu více, onde méně tuhém, v němž se otrok za jistých podmínek, odvislých nejvíce na vlastním jeho chování, stává rovným „svobodníku“. Nejhorším otrokářským kmenem jihoafrickým jsou věru bojovní Matabelové, než i ti vychovávají uloupené děti za bojovníky, které pokládají zástupci hlavního kmene a nakládají s nimi téměř stejně jako s vlastními bratry. Nejhanebnější způsob otroctví, otročí trhy, honby a války zavedli

mezi černými kmeny střední a východní Afriky pouze rozšiřovatelé učení Mohamedova a tak prokázali se mohamedanští jimači otroků, Somalové, k mohamedanstvu obrácení, a jiní kmenové ukrutnějšími nad nejhorší Zuly! Podávajíc se evropským mocnostem, vláda egyptská v posledních dobách činí, jak se zdá, za posledních let v Sudanu přítrž obchodu s otroky, výběr však evropských vojevůdcův a úředníků k těmto účelům dokazuje, že se nemůže valně spoléhati ve chvalitebné této svoji snaze na vlastní své syny. Však jest velmi mnoho i těch, kteří tvrdí, že Egyptanům neběží ani tak o to zastaviti obchod s otroky, který přece až posud tak slavně kvete v Egyptě dolním, nýbrž že jde jim o to, aby rozšířili svou moc.

* * *

Ze všech severoafrických států jest ten, jehož jsme se až posud v rozpravě své dotkli jen tu tam a mimochodem, v civilisaci ještě nejvíce pokročilý; míním totiž francouzskou osadu Alžír, hledě zvláště ku severním a středním její končinám. Aby však mohlo se tvrditi, že si Alžír již vůbec osvojil evropskou vzdělanost a že řečená skrovná míra její nebude v mezích této osady potřebovati ještě dlouhých let, by způsobila značnější a rozsáhlejší osvětu, pozdvihla zemědělské a průmyslné poměry a zjednala všestrannou platnost zákonům, nesměli by kolonizátoři zaplétati se do evropských sporův a válek, pro něž až do posledních dob neobraceli k nové osadě náležitěho pozoru. Poslední vzpoury povstalecké a válka s Tunisem budou, jak se zdá, a musí býti nezbytně Francouzům dobrým naučením.

Dovolil jsem si tolikéž podotknouti, že se u východních a západních hranic Alžírských zákony uznávají čím dál tím méně, na jihu pak velmi povrehně. To zakládá se na mohamedanském sousedství u řečených hranic. Kdyby se byla Francie starala i dvojnásobnou péčí o svoji novou osadu, tak blízkou a tudíž tím cennější, jež má takový význam pro panství na Středozezemním moři, nebyly by se tím nicméně tyto poměry dlouho a dlouho nikterak polepsily; aspoň dotud nikoliv, dokud bude všelijakým domo-

rodým nespokojencům, v Alžíru osedlým, možná, aby po libosti přehali k okolním volným kmenům bratrským a tam osnovali a prováděli pikle proti platnému pořádku ve své domovině. Dotud byl a zůstával nezbytně Alžir nepokojným a nákladným ano i nebezpečným majetkem francouzským.

To jest po mém skrovném soudu jedna z nejdůležitějších příčin, kterou se Francie řídila, když vtrhla do Tunisu; aneb není-li tomu tak, musila by se přístě tímto důvodem spravovati. Obětivá, průmyslná a rázná Francie, majíc po boku Lessepsa, jest s to, aby za patnáct až dvacet let vytvořila z Alžíru a Tunisu osadu druhého řádu, osadu, jež by znamenitě mohla prospěti otčině. A poněvadž lze i jinak očekávati, že za tři, čtyři desetiletí — ne-li dříve — moc francouzská prorazí si a rozšíří dráhu z Alžírsku ku Senegalu, tož byl by to marný osudný pokus, kdyby Francie nehledíc zachovati a bezpečně pojistiti to, co už drží, širila vládu svou ještě dále na východ a západ do Tripolska a Marokka. Ježto však republika musí z důvodův uvedených, seč jest, usilovati o to, aby se proti takovým poměrům, které ji dříve v Alžíru tísnily od východu, západu a jihu, zabezpečila ve svém novém Tunisku-Alžírsku, aspoň na dvou nejdůležitějších stranách u Tripolska a Marokka, tož věru jest jen radno, aby v ty strany nešířila nikterak svého panství, nýbrž naopak aby se Tripolsko a Marokko dostalo v moc evropských mocností, a to hledíc k její poloze, pod panství sousedních států, s ní všelijak spřízněných, totiž Italie a Španělska.

Majíce na třech stranách pojištěné a ohrazené hranice a řízeny jsouce vládami, které by čile ve spolek závodily o rozkvět a zdar svých osad, Tripolsko, Tunisko, Alžírsko a Marokko na- byly by zajisté jiné platnosti, než posavad měly. Ve příštím desetiletí bylo by se ovšem každému ze tří zmíněných států evropských připraviti, že zmohou tuto práci jen s velikými oběťmi, a musily by míti na zřeteli pouze a výhradně rozvoj a rozkvět těchto zemí. Především bylo by toho dbáti, aby vlastní živel v zemi sesílily a zmohutnily, ale jen krok za krokem a počínajíce od pomoci do vnitrozemí. Při tom pak nesměly by vlády, pokud možná, domorodé kmeny vyrušovati z kočovnického jich života, dokud by bílé obyvatelstvo nenabylo převahy. Kdyby obcovali

s Evropany, provozujícími orbu, kočovní Arabové by poněkud obrátili se k rolnictvu a vybrali si stálá sídla, jakž to také pozorujeme na několika jihoafrických kmenech, a nad to probudila by se v nich znova čílošť starých Maurův.

Osady bělošské bylo by v prvních letech založiti buď na blízku měst s vojenskou posádkou, buď v takových místech, která jsou strategicky důležitá, nebo jež aspoň ovládnouti lze s nějakého blízkého povýšeného stanoviska. Takováto stanoviska, jak jen možná prostranná, bylo by ohraditi jednoduchými náspy, aby v nich osadníci, kdyby bylo potřeba, měli útolek a ochranu. Osadníkům bylo by se mimo to, byť i jen k vůli případné obraně, cvičiti ve zbraní a dobře se opatřiti koňmi, aby každý čas mohli obhájit svého krbu. K dopravě navrhoval bych jim jihoafrické vozy obrovské, které jsouce taženy silnou volskou připeřeží snesou veliká břemena — až sedmdesát centnýřů; také z nich možná rychle sestaviti vozovou hradbu k ochraně napadených cestovníků.

Vůbec dlužno opatření francouzské republiky v Tunisku pokládati za nutné, aby udrženo bylo a zachováno postavení její v Alžírsku, jakož aby se osada tato a její obyvatelé zdárně mohli vyvíjeti. Stojíce na stanovisku nestranného pozorovatele a opíraje se o základní zásady humanity a civilisace, jednáme správně, jestliže schvalujeme vítězství osvěty nad barbarskými kmeny a souhlasíme, aby byl pořádek zaveden v území, kdež vládne bezvládní a kde sami obranci zemští směji pleniti vlastní města. Tolikéž sluší doufati, že bude následovati vědecký prozkum nové državy a že tu jako v každém podobném případě učiněny budou důležité nálezy s výsledky nejen vědeckými, nýbrž i v praktickém životě užitečnými.

Měl-li až dosud badatel severoafrický ve francouzském Alžíru už jakési východisko ku svým pracím, tož se toto východiště zábořem Tunisu ještě rozšíří; ale dosáhne pravého významu pro severní Afriku jen tehda, stane-li se Tripolsko italským a Marokko španělským. Tento soud vidí se býti nutným; aby byli v bezpečí badatelé a vědecké výpravy jakož i aby provedeny byly rozsáhlejší obchodní a průmyslové úkoly. Dalším následkem toho, že Tunisko bylo zabráno a Tripolsko s Marokkem bude obsazeno sousedí republiky francouzské, bude po mém soudu stěhování

z přelidněných okresů těchto států do severní Afriky. Tak se přesídlí zámožní rolníci z míst, kde jsou tuze stěsnáni, cítí se stisněnými; tak velkopřůmyslníci a velkostatkáři přestěhují proletariát z hlavních měst, který stěžuje si do nedostatku práce, a nucné obyvatele domácích krajín pohorských, hustěji obydlených. Místo, aby se na Francouzsko hněvala, že zabralo Tunis, místo aby žádala za přílišnou odškodněnou pro španělské osadníky, kterým bylo v Alžírsku ublíženo, měla by Itálie v první a říše seňorů ve druhé příčině pracovati o to, jak by dorozuměly se s republikou, aby si zahezpečily panství nad Tripolskem a Marokkem. Podobná příležitost jako nyní nenaskytne se hned tak brzo, aby se v takové blízkosti mohlo nabyti tak rozsáhlé osady. Avšak, pánové, čím dříve, tím lépe! Netoliko že si vespolek práci usnadníte, vy dobudete si na dlouhá léta, ne-li na vždy, jednajíce svorně, v srdcích severoafrických moslemů vážnosti, kterou nelze pohrdati.

Než vrafme se ještě ku všeobecnému užítku, který vyplyne ze záboru Tuniska Francouzskem, a sousedních zemí řečenými dvěma státy, a dotkněme se kromě užítku, který věda vytěží, ještě prospěchu, jež získá humanita a civilisace. Obecná říkajíc pacifikace severoafrických domorodců jest vlastně jen tehdy možná, jestliže se, dokonale souhlasíce s Francouzskem, chopí toho díla též Itálie a Španělsko. Čím svorněji jak časem, tak činem budou tu věc prováděti, tím mírnější budou prostředky, kterými bude lze úkol ten dokonati. Že se Turecko bude jim v to plésti, toho se pařížským, římským a madridským pánům netřeba báti. Chce-li se moslemský stát udržeti v Evropě tak, aby byl schopen života, tož musí hověti více duchu pokrokovému a civilisačnímu a zbýti se, pokud možná, všech těch převzdálených asijských a afrických držav, nad nimiž buď jen skrovnou, buď žádnou a toliko dle jména drží vrchní moc, a které, jako ku příkladu v Arabii, pohlcující jen ročně mnoho krve a peněz, jemu toliko škodí a překážejí v rozvoji. Pozorovatele jímá zavrať, zabloudí-li myšlenkami k nynějšímu stavu Albanie a Macedonie. Učínte, carihradští pánové, nejprve pokoj a pořádek v těchto zemích, potom zmírněte více než posud moslemský svůj absolutismus, a všecka Evropa bude vám za takový výsledek přátí a projeví jak nejupřímněji

své přesvědčení, že jste říši svou „omladili“! Vždyť srovnávše pokojně záležitost svou a řeckou, ukázali jste nám všem, seč jste, když máte dobrou vůli.

Trimajíce však prapor humanity, nesmíme neodpovědět na následující otázku: Zdali pak nedopouštíme se velikého bezpráví žádající, aby byli podmaněni mohamedanští kmenové v Tunisu, Tripolsku, Alžíru a Marokku?

Kmenové domorodí, kteří z ohromných prostor, jimi obydlených, toliko jakožto kočovníci těží nejmenší pomyslný užitek, kteří spoléhajíce na jisté náboženské zásady, podrobují se vládci našeho století pokroku buď jen po velikém odporu, buď docela nic, kmenové, u nichž jednotlivec, je-li cizincem a nechránil ho evropský vliv aneb zbrojná moc, od jejich knížete zakoupená, není ani hodinku jist svým životem — takoví kmenové, kteří jsouce zatemněni ještě nejhlubší pověrou, nenechávají se poučiti ani diplomatickými zásadami ani vyslanci osvěty a míru, musí se, kde se k tomu naskytuje příležitost a kde podporují věc zeměpisné a národoslovné poměry, přimět k tomu, by sloužili pokroku, aby prospěli samým sobě a lidstvu vůbec svými prostředky a zeměmi. Kdo podnikne tuto úlohu, buď si to národ nebo vláda nějaká, tomu bude opatření svá činiti, pokud možná, vzhledem ku humanitě; civilisátor takový musí přihlížeti ku vlastnímu tělu a krvi a tolikéž všimati si domorodých kmenů, jež má vzdělati, jakož i dbáti především dvou důležitých věcí. Poprvé, že dotčené kmeny dlužno vzdělati a zachovati, podruhé pak že třeba odpomoci chudině ve vlastní zemi tím, že se přestěhuje, tak aby rozsáhlé prostory, ležící ladem, vešly v obecný užitek, a výnos jejich odevzdán byl světovému obchodu. Aby se však učinilo tomuto úkolu zadosť způsobem opravdu lidským, třeba užívati zbraní jak nejméně. Sic bychom mohli uvést tuze pádné důvody, že se pohříchu často dělo zcela naopak. Potom bylo by rozvážit dokonale, co počítí i se kmenem sebe menším a v území nehrubě velikém, a dopodrobna rozmysliti zvláště všechen možný nezdar; tolikéž opatřiti se, pokud lze, dobrými a dosti zevrubnými kartografickými vědomostmi o půdě, na níž bude vystupovati, a především snažiti se o to, abychom si vesměs a vždy rychlými pohyby zjednávali vážnost domorodců. Pro severní

a jižní Afriku — a pro severní ještě více — poroučely by se létací sbory — méně byly by výhodny dlouhé pěší oddíly.

Největší nebezpečí, které Evropanu v těch končinách hrozí, zakládá se v rychlých arabských koních, které domorodcům činí snadným i náhlý útok i rychlý ústup.

Nelze se nám tedy zhostiti úsměvu, slyšíme-li, že se „tento“ pan plukovník neb „onen“ pan setník vypravili se setninou nebo s praporem stíhat těkavou, plenivou a vražednou četou povstaleckou. Pro veliké vedro a nedostatek vody v jedné době a pro neustálý déšť ve druhém počasí třeba, aby v těch končinách byli ochránci a obránci po výlce jezdci, a to vycvičení lehci jezdci na koních ušlechtilého plemene, ba vydatné čety, zvláště k této službě po léta vycvičené.

Pokud francouzské operace v této příčině s velikou částí nebyly správné, jest zajisté vůbec známo. Nedoceňovali Francouzové, jak v podobných okolnostech bývá, počtu nepřátel, branné jejich síly a zvláště jejich čilosti, aniž uvážili obtížného terainu a ohromné rozlehlosti končin, které měli obsaditi, ochraňovati a opanovati, a tak počali nevýhodný boj s válečnou mocí, příliš skrovnou.

Nutno mi ovšem prositi, aby mi bylo prominuto, že nemaje ani porte épée ani výložkův, osměluji se posuzovati, jak Francouzové vedou válku. Mám k tomu, jak se mi zdá, trochu práva spoléhaje na úsudky některých přátel, kteří dokládali se některými soudy mými, jež vyslovil jsem za války zuluské a boerské; osmělím pak se ve příští své rozpravě „o Angličanech a Jižní Africe“ vyložiti zevrubněji tyto události. K takovému podniku potřebí však také diplomatických vědomostí, aby se zbrani užívalo jak nejméně.

Při tom vysvětlím nám, že jest nutno, abychom se potázali s osadníky (rolníky, kupci a lovci), kteří po léta obcují přímo s domorodci. Takové rady mají po mém soudu pro civilisatory a ty, kteří nemohouce jinak, zbrani pevně zakládají pokoj, větší cenu než rady leckterých vrchností, které úřadující mezi sousedními kmeny domnívají se, že dokonale znají všechny poměry, vskutku však nevědí mnoho o domorodcích a to právě proto, že se jim domorodci neukazují ve svém pravém jádře a skutečné bytosti.

Nemálo jest příkladů, že se na takové rady, jež se s počátku zdály správnými, ale po několika měsících nebo letech objevily se opakem, jakožto předčasné, tuze všeobecné a tudíž nedokonalé, vlády daly svěsti ke skutkům, které byly původem leckterých nepříjemných příhod. Takoví osadníci mají příležitost a pokdy, aby domorodce poznali zevrubně v jich povaze; jsou s to, aby říkajíc uhodli jejich myšlenky, a takový muž umí správnými radami a diplomatickým způsobem dospěti větších úspěchů než možná toho docíliti bez podobných známostí; ba třeba k tomu často veliké námahy, ano snad i branné moci, která musí trdně a pracně i dlouho přemáhati zbytečný odpor.

Takovým způsobem civilisator překazí hned s počátku výčitku, kterou by mu jiný stát z pouhé žárlivosti mohl činiti. Vždyť hledal rady a poučení u nejlepšího pramene! Člověk v osadě narozený, který desetiletí nebo déle snášel její strasti a pozoroval její rozvoj, má přirozené právo, aby rozuměl její tužbám a potřebám, aby řídil zemi. Zvolte muže, jehož nejkrásnější ctnost jest nezištnost, muže, který prost jest každého předsudku a vážen jak od svých bílých bratrů tak od domorodcův, obcuje neustále s oběma, a nebude vám potřebi, abyste rok jak rok volili znova. Takoví muži obrátí pozor váš nejprve na některé okolnosti, jež jsou pro vaše záměry na nejvš důležité. Ti promluví k vám: „Dbejte především náboženského fanatismu mohamedanských kmenů takovým způsobem, abyste jim ani v jednotlivých případech nepřekáželi v bohoslužebných výkonech, hleďte, abyste se nedopustili přehmatu proti jejich posvátným věcem, nýbrž abyste se měli k nim s vážností jakousi, byť i sebe skrovnější. Nedůvěřujte tomuto národu, aniž věřte tomu, čím ujišťuje vás onen kmen; jsouť zajisté oba moslemity, avšak různí se svojí povahou; všimněte si dobře mravův a zvláštností, které se v rozličných městech objevují, a kdyby se vám i leccos zdálo závadným, přemozte svou nevoli a odstraňujte ponenáhle takové nešvary, až utiší se poněkud rozčilení z toho, že jste přišli a že jste se zmocnili země. Někteří kmenové jsou bojovní, a někteří opak toho; bohatství však obou záleží ve stádech; domníváte-li se pak, že zmocnice se těchto stád, zlomíte odpor kmenů, tož se vám to

u pokojných domorodců sice podaří, kdežto si z válečných kmenů zbudíte úhlavní nepřátele atd.

Nesčetné jsou rady, kterých leckterý osadník může poskytnouti, hledě k domorodcům; tolikéž početné a závažné jsou ty, které může dáti o zemi a jejím podnebí. Pouští-li se kdo do válečného podniku, jehož hlavním úkolem nebo nejpřednější pohnutkou jest civilisovati nějaký barbarský kmen, tož musí býti pilen, aby si hned s počátku zjednal kde jaké podrobnosti o zemi a lidech, o zvlátnostech země, jak ve příčině klimatické tak terestrické, o vzdělanosti a zvycích obyvatelův, a to měrou jak možná nejúplnější.

Schvaluje-li myšlenku, která Francouze vedla do Tunisu hledíce se stanoviska, aby severní a severozápadní Afrika jak nejdřív byla vyzkoumána, nemůžeme zatajiti naděje, že si dobytí a civilisování rychlým a pokud možná dobře rozmyšleným činem zjednájí vážnost usedlých i kočovných kmenů tuniských, které Evropané potřebují vůbec a Francouzi zvláště. Tolikéž doufáme, že Francouzi zbrojnou svojí mocí budou zároveň tak působiti, aby zavřen byl trvalý mír, jakož i přičiňovati se, aby Tunis a Alžír staly se osadou, hodnou všelikteré námahy. Nelze mi však zhostiti se obávy, že úkol tento možná rychle provéstí jen tehda, účastní-li se ho Italie a Španělsko, tak aby každý z obou těchto států řídil se touže myšlenkou jako Francie.

V Praze, v prosinci 1881.

548743

KOLONISACE AFRIKY.

B.

Angličané v Jižní Africe.

Vzhledem na výzkum a civilisaci.

I. Věc domorodců jihoafrických.

od

Dra. Emila Holuba.

V PRAZE 1882.

Knihtiskárna J. Ottý. — Nákladem vlastním.

Několik slov
o věci domorodců v
(postavení barevných)
v Jižní Africe.

S vysvětlivkami podle vlastního původního textu anglického.

**Z tiskárny „Independentu“ v Kimberleyi, v Polích diamantových, v Západní zemi
Griquů, v Kapsku.**

Koncem dubna 1877.

Maximus Orientaux. P ¹⁾

Mudřec pozná zajisté toho, komu moudrosti se nedostává, poně-
vadž byl prve sám takový; ale nevzdělanec nemůže pochopiti podstaty
mudrcovy, protože sám nikdy nebyl moudrý!

Albitis. T ²⁾

Jenom ponenáhlu jsme s to, abychom dostoupili nejvyššího stupně.

Mencius. Č ³⁾

Všichni lidé chovají v sobě milosrdenství, soustrast, stud, zášť
a náklonnost k neřestem. Na každém pak jest, aby vzděláváje tyto cily,
posiloval je a mohutnil, anebo potlačoval (utlumoval). Tyto cily jsou
též částmi lidského organismu tak, jako údy a smysly; a lze je tudíž
rovněž tak cvičiti.

¹⁾ Dle perského.

²⁾ Dle tureckého.

³⁾ Dle čínských „Čtyř knih“.

Než objasním způsobem obecně přístupným, jak působí a co podnikají Angličané vzhledem na výzkum, vzdělání a kolonisaci Jižní Afriky, asi tak jako v prvním spisku „Francouzové v Tunisu“, hodlám v této brožuře vyložit, s jakého stanoviska hledím na některé důležitější otázky, čelící k výzkumu, civilisaci a osídlení této pevniny. Jsou to věci, jež podal jsem, pobývaje v Jižní Africe, veřejnosti několika anglickými časopisy, jako jsou „Independent“, „Diamond-Field“, „Diamond-News“, „Eastern Star“ a j. Mimo to přimělo mne, abych úvahy tyto opět uveřejnil, to, že význam těchto otázek pro Jižní Afriku nyní ještě jest zračitější než prve, že otázkami těmi řídí se stěhování do tohoto dílu světa, a posléze že možná porovnati tehdejší poměry s nynějšími.

V PRAZE, v měsíci březnu 1882.

Dr. Emil Holub.

O postavení barevných v Jižní Africe.

Před nedávnem otištěn byl ve sloupcích časopisu „Cape Argus“ ¹⁾ článek, v němž rozprávěno jest o Indianech kmene Siouxskeho. Rád vyznávám, že jsem zprávu tuto přečetl s velikým pozorem, zvláště také proto, že o kmeni tom proneseny byly úsudky takové, jaké jsem si již léta učinil o věci domorodců severoamerických.

Projevujeme-li ve společenském životě některému muži, buďsi učenec nebo řemeslník, uznalost, tož má mu to býti jak upřímnou odměnou, tak další pobídkou! Jestliže však vzdávají mu chválu jeho spolupracovníci, pak může spokojeně pohlížeti na dílo vykonané; provedlť v obojí příčině ať jakožto muž vědy, ať jakožto muž práce více, než mu povinnost kázala, neboť prospěl světu vůbec, státu pak a spoluobčanům zvlášť! A toho máme býti bedliví všickni, každý ve svém oboru jakožto muž, jakožto státní občan, jakožto člen rodiny u rodinného krbu!

Užijme těchto slov, hledíce k našemu předmětu! Hle, dva z nej přednějších států světových, jak se berou za účely v nejedné příčině stejnými! Všimněme si v této úvaze jenom jednoho. Prvý z obou činí se v oblasti svých zemských hranic, druhý v okrese svých osad. *Oba snaží se kolonizovati území, osedlé barvnými domorodci.* Zdar či nezdar tohoto podnikání závisí jedině na tom, jak nakládají s barbarskými kmeny vlády, a jak mají se k domorodým kmenům jednotliví soukromníci, obcující s nimi. Oba státy

¹⁾ Vychází v Kapském Městě.

závodi v tomto oboru, a budiž promluveno zde o soudu amerických státníků, jež veřejně pronesli o poměrech takových ve Spojených státech, jakož i v anglické Kanadě a zemích kol Hudsonova zálivu. Soud ten podal, vyprav jej z časopisův amerických, „Cape Argus“ v řečeném článku obecnstvu. A zní: „Nevíme, kterak projevíti stud a upřímnou soustrasť svoji, pomyslíme-li na četné přechmaty své vlády. Vzpomínka toho jest dnes, kdy slavíme stoletou svoji samostatnost, tím smutnější, ježto zakaluje ji zármutek vdov a sirotků, kteří v daremných válkách indianských zbytečně osířeli. Za boje tyto vláda naše vyplývala více peněz, než všechny náboženské spolky domácí naložily k účelům missijním od té doby, co jsme svobodným národem“ atd.

Hledíce k tomu, jak se nakládá s barevnými v sousedních osadách anglických, tiže muži pronášejí se mimo jiné takto: „To, že anglické vládě v Kanadě nebylo potřebí od amerického povstání vydávati žádných peněz na války indianské, že netřeba ji želeti žádných ztracených životů lidských po indianských přepadech, ani žádných zpleněných osad, a že Indiani její dnes jako druhdy věrně jsou oddáni anglické koruně, snadno pochopíme, ana vláda barevným svým poddaným dala neodvislý majetek, poskytla jim úplné ochrany zákonů, podporovala missie mezi nimi a zřídila nad nimi kommissary, kteří celkem zastávali chvalitebně svůj úřad, jsouce k těžkému úkolu, připraviti barbarské kmeny ku vzdělání, dobře připraveni!“

Anglie počtěna takto výrokem, s nímž jsou asi jak anglický národ, tak vláda kanadská zajisté spokojeni!

Nemalá část Jižní Afriky náleží Anglicku, a věc domorodců patří k nejdůležitějším úkolům anglických vlád v těchto kontinách. Jsou-li pak výsledky těchto vlád rovněž tak skvěly, jako úspěchy zmíněné sesterské vlády americké? Na to odpovědí nám, jak sluší, dějiny za posledních dvaceti let a nynější stav věcí, jež hned vyličíme.

Výchovu mládeže uznáváme všickni úlohou občanů civilisovaného státu tak důležitou, že jest ji málo rovných. Přísně-li se (ovšem nikoliv otrocky) vychovává mládež pod záštitou lidskosti, přiměřuje-li se výchova ponenáhlemu rozvoji ducha i těla, a z toho-li vydaří se vyšší vzdělanost v oboru průmyslu, obchodu,

umění a vědy, nabývá tím každý národ, každý stát čestného názvu civilisovaného, vzdělaného. Kdyby se ve všech státech oběti výchově věnované napjetím všech sil ještě rozmnožily, kdyby v každé rodině pokládali vzdělávání dětí za úkol neméně důležitý než dobývání vezdejšího chleba, byly by výsledky v řečených oborech ještě skvělejší. Napínaje všecku sílu, učitel snaží se, aby vzbudil v dítěti lásku k učení, a dosáhl-li toho, dobyl si úcty a lásky těch, jež poučuje; pak překonal též největší obtíž, která se mu zavalovala! On sám, rodiče i stát, všickni jsou bohatě odměněni za mnohé práce a oběti, a budoucnost dítěte jest pojištěna! — A zdali pak jest barevný divoch cosi jiného než dítě? Věru, že nikoli. Již mudrci starověci, kteří jakožto sousedé nahlédli do bytí a žití barbarů, pronesli následujícím výrokem nezvratnou pravdu: „Býti nevědomým a hloupým, jest býti dětinským bez konce. V nevědomosti jest liknavost a lenost, které podporují všelikou neřest!“ Barevný divoch stojí vskutku na duševní výši dětského věku, jak se nalézá ve vzdělaném státě. Ano, podobného příkladu můžeme se odvážiti plným právem, ovšem jej zevrubněji obmezíme, že totiž barbari sešli vlastnostmi, jež uznávají se u vzdělaných národů za nectnosti a za výron velice prvobytného způsobu života, který se již již stýká se zvířecím. Nutno tedy, abychom s barevnými *„nakládali tak, jako se svými dětmi, a mimo to obcujíce s nimi, dbali stupně jejich vzdělání a řídili se jejich povahou“*.

Vzdělání zajisté divochů shoduje se v rozmanitých stupních s rozličnými dobami našeho věku dětského. Ve druhé příčině jest nám všimati si povahy barevných domorodců! Jako v zástupu dětí, závisejice po většině na vývoji mozku, povahy bývají i v lůně jediné rodiny obyčejně různé, tak různými ukazují se nám povahy několika barevných kmenů domorodých, byť i v týchž končinách bydleli a snad i k téže čeledi národní patřili.

A jako my sami, jsouce vychovateli (učiteli a rodiči) — bychom i vůbec řídili se určitou soustavou vychovávací — přece zvláštní pozor máme obracet k rozličným stupňům věku a ku jednotlivým povahám svých dětí, tak podobně jest nám vedle obecných zásad o tom, jak nakládati s domorodci, vyzkoumati též zevrubnými studiiemi jejich vzdělání a rozličné povahy. Tyto

dva činitele, jen dle zdání vedlejší, ale vskutku důležité, třeba pak přiměřiti ku všeobecným zásadám, ať jsou ovšem při různosti kmenovní velmi „proměnlivý“.

Naznačíme tedy již obrysy obecných zásad, jak nakládati s domorodci; tolikéž pak všimneme si rozličných stupňů dětského věku a povah, uvedouce doklady v obojí příčině ze života jihoafrických barevných domorodcův.

Jak se vůbec nakládalo až do začátku roku 1877. s barevnými v Jižní Africe? Celkem dvojím způsobem, ze kterých se každý ode druhého přísně odlučoval. Dle prvního jest běloch jediným pánem všehomíra, a černoši jsou podřízené bytosti; druhým názorem vyhláší se černoši za nevinné trpitele, s nimiž se velmi nespravedlivě nakládá, tak že strašně trpí útlaky lakotných Evropanů. Tento soud stavi barbara v prostotě, divokosti a neřestech jeho zcela na roveň vzdělanému Evropanu.

Trvám, že i tu zlatá prostřední stezka povede k cíli.

Ačkoli jsem pokládal svoji povinnosti, abych se při každé příležitosti zastal spravedlivých žádostí kteréhokoli domorodského kmene, ačkoli jsem se ničím nedal zastrašiti, abych nepřimlouval se za nešťastné sousedy bojovných Matabelův, a řeči i písmem usiloval polehčiti poddanské jeho mezi Bečuany, jakož i otroctví u severních a severovýchodních kmenův,^{*)} i hájil východních Barmankvatů proti obmyšlenému útoku boerskému, tož domnívám se přece, že bychom se dopustili bezpráví, kdybychom těmto nevzdělaněcům, dokud je v každé ještě příčině taková hrozná propast děli od nás, dopráli těchž práv, kterých sami užíváme, jsouce členy vzdělaného státu, jenž dobyl si svého vzdělání pouze staletými zápasy, a kdybychom se jim postavili na roveň. *„Tito barevní domorodci jsou pro nás lidmi; nikdy toho nesmíme ani v soukromém ani u veřejném obcování pustiti se sřetele. Dlužno, abychom je pokládali »za děti« a s nimi tak nakládali, ale nelze nám, členům vzdělaného státu, pokládati je v našem společenském životě — jenž náleží k nejlepším vymoženostem nynějšího pokroku — za docela rovnoprávné, dokud se za našeho vedení nevyprávní, dokud se nepovynesou*

^{*)} Těch, kteří byli obapol středního toku Zamhesijského, a těch, kteří sídlí na jižním břehu dolního Zambesi a Limpopa.

a nenabudou a nenaučí od nás »svých vychovatelů« tolik, aby mohli býti jmní téměř civilizovanými!“ Což neshledáváme podobného úkazu na svých dětech? Rodem jsou nám rovny; uznáváme, že jsou naším obrazem; ale my dospěli, rozmlouvající a obcující s nimi, dbáme jistě zákonů, které slušno mítí ku správnému rozluštění naší úlohy a při zamýšleném a počatém poučování a přípravě pro život v každé příčině za nezbytné. Až tuze často vidáme, kterak ti z nás, co ponechávají dítěti jeho vůli a svou staví na roveň dětské, potom horce toho pykají.

Marnivo a sobecko jest naše dítě tolikéž jako dospěli divoci černoši. Kdybychom černocho prohlásili a uznali společníkem s námi úplně rovnoprávným, sobeckost jeho ještě prudčeji by se zmohla, vzrůstala by a se živila, a následky toho byly by lhostejnost, nevážnost, ba opovržení, které nedospělec, jednaje se vzdělcem, obyčejně projevuje a tak odměňuje se mu za jeho slabost! Proto napíšme „mírnost a dobrotivost“ na svůj prapor pro každou chvíli, kdykoli obcujeme s nimi; „vážnou výstrahu“, hledíce do budoucna, kde se nám zdá nutnou; a „trest“, jestliže jsme vše dobře uvážili, tam, kde dobrota a výstraha minuly se s výsledkem. A jako při našich dětech uplynou léta, než jsou oprávněny postavit se na naše místo, tak bude u černochoů potřeba mnoha a mnoha let, než tak daleko dospějí, aby mohli býti vystrojeni všemi právy vzdělaného státu. Od stupně vzdělání, na němž stojí (rozvoje dětského věku) a od zvláštních povah závisí, dosáhnou-li řečených práv dříve či později.

Jako pak si s nejvroucnější vděčností vzpomínáme na své učitele a vychovatele, tak můžeme toho žádati též od domorodců; kdežto prohlásíme-li je rychle zralými bez potřebného a povolného, ba ponenáhleho vychovávání, dojdeme nezdarů, které k nejedné válce s domorodci jihoafrickými mnohou již zavdaly příčinu. Tak zmohutněli barevní úplnou svobodou nositi zbraň a jinými svobodami přílišnými, ovšem jen fysicky a hmotně, nikoli však duševně, jak by bylo přiměřeno, tak že, stavše se zámožnými a značně se rozmnoživše, odvážili se zdvihnouti zbraně proti svým dobrodincům.³⁾

³⁾ Tímto způsobem osvědčili se tehda, když jsem hořejší řádky psal, Basutové na Kaledonu. Ježto vedli války se Zuly a boery, ve strany se rozštěpili

Zmíněný dvojí výklad pojmu „domorodce“ a způsobu, jak s ním s obou stran nakládají nejen kolonisté, nýbrž i ta neb ona vláda jihoafrická, bude snad lze následujícím náčrtkem znázorniti.

Podívejme se do školy nějaké visky! Vidouce tu divé reje děti, velice jsme sklíčení. Vstoupili jsme do školní síně jakožto přátelé s novým učitelem, který má po dvojím marném pokusu dvou předchůdců převzítí nové řízení školy. Kdo pak byli oba jeho předchůdci? Prvý z nich velmi přísný muž; denně bylo výprasků přehojně. Místo aby ho ctily a milovaly, děti počaly ho nenáviděti a s ním i školu a učení. Přečasto přiházelo se, že jen bitím bylo je lze dobidnouti, aby šly do školy. Poněvadž na ně výprasky jen pršely, zvykly si posléze ranám, a obrátivše se samy proti sobě, jaly se druh druhá bít, silní slabší utiskující a potlačující. Pračky a rvačky byly jejich heslem; zřídka však stávaly rovné síly proti sobě; silní vůči slabším hubili v púťce slabší.

Druhý učitel byv povolán, aby napravil přechmat svého předchůdce, objevil se zrovna opakem jeho. S upřímnými díky přijal toto povolání, neboť mimo to, že měl novými myšlenkami zastíniti působnost předchůdce, srovnávala se nová soustava, která se mu zdála velenutnou, též úplně s jeho přesvědčením. Učitel tento byl dobrota sama! Ošklivil si přísné kárání a napomínal pouze. Byl-li kdo neposlušný a hrubě-li se prohřešoval, káral jej toliko mírnými slovy. A tak zdálo se těm, jež měl poučovati, že jest slabý; čím méně pak děti směly si za dřívějšího učitele dovolovati, tím zpupněji vedly si za nového svého opatrovníka. Učitel stal se jim hračkou. Školní světnice byla rejdištěm, o učení nedbal nikdo, ale všechny děti rády pospíchaly do školy, poněvadž

a mnozí se vystěhovali, byli ti, kteří zůstali v domovině, velice sténání a náramně ochuzeni. Pod anglickou vrchmocí, kteráž náčelníkům ponechala úplnou svobodu, vedlo se jim uade vši míru dobře; rozmnožili majetek svůj padesátěrovnásob, opatřili tisíce stříelných zbraní, aniž však dospěli duševně tak, aby všechna ta dobrodružství a vzrůstající moc svoji poznali a pochopili. A tak stalo se, jakož i válka zuleká poučila Angličany, že přílišnou povoleností vůči černochům, sousedům i poddaným, vznikly v Jižní Africe opravdové mocnosti — jinak nepatrní, zárliví protivníci — a tudíž byli Angličané nuceni některé svobody, kterých domorodcům dopřáli, jako neobmezenou svobodu nositi zbraně, pro nejbližší léta obmeziti. Ano tak se stalo, že Basutové — beztoho velikomyslným mírem, jež Angličané učinili se Zuly, ve své domorodské domýšlivosti znamenitě podníceni — přátelský spolek, s „kolonií“ zavřený, zamítli a kromě několika málo kmenů vládčnost projevíli vzpourou.

tam bylo více zábav než doma, a rodiče užásali se nad zdánlivým úspěchem nového učitele. Když však děti byly doma neposlušnější a neposlušnější, pátrali po příčině, vyzkoumali, jak se věc v pravdě měla, a propustili i tohoto učitele. Starosta a rada obecní rozhodli a sešli se po třetí; zvolili pak třetího učitele. Všickni byli přesvědčeni, že nováčkovi uložili notný kus práce. A hle — přišel, spatřil a — zvítězil po dlouhém, těžkém boji! Uváživ dobře obraz, který se mu rozvinul, vytáhl se svými prostředky do boje. Oddělil dobré a pokojné ode zlých rváčů, sestavil je ve skupiny, aby nabyl snadnějšího přehledu, a s každou potom nakládal tak, jak toho právě zcela zasluhovala, buď jakožto vychovatel anebo jako soudce. Každá skupina měla svého vůdce; dobří řídili se radou nejpilnějších druhů, svárliví sklonili sň pod panství nejsilnějšího; než i ve středních oddílech byli někteří, kteří vynikali svévolí a neposlušností, ovládající ostatní. A právě k těmto vůdcům nový učitel obrátil zvláštní pozor. Mírností a vyznamenáváním měli první býti udrženi ve „vzornosti“ a posílení ve svých chvalitebných snahách, vůdci protivné strany měli však býti přísnou důtkou, a bylo-li by třeba, i mírným trestem zkrocení, ale především odvrácení od svých chyb tím, že na ně bylo ukazováno, a odstranění z mocného stanoviska, jež si osobili, dotud, dokud ho zle užívali.

Znaje dobře lidi, učitel pojistil si jistý zdar, poznáváje pak povahu dětí, prohledl mnohé jejich daremnosti a zamezoval je šťastně, ba většinou je i dokonce překazil. To dobylo mu potřebné vážnosti, toho, čeho měl *nejvíce* potřeby, aby u této skupiny zdárně provedl svoji úlohu. Výsledek, jehož docílit, byl rozhodný. Místo, kde dříve se rvali a si hráli, vráceno zase, k čemu vskutku bylo určeno, vzdělávání a výchově!

Zmíněný dvojí výklad pojmu „domorodce“ a způsobu, jak nakládati s ním, kterýž vůbec v civilisované Jižní Africe zde tak, onde jinak jest obvyklý, možná doložití opět a opět tím, jak si jednotliví běloši vedou v neodvislých říších domorodských, kde působí jako missonáři, badatelé, lovci neb obchodníci, a právě svým působením kloníce se k výkladům shora uvedeným nebo ku „střední cestě“, dospívají rozličných výsledkův a tak značný mají vliv na to, jak se černoši zachovají ku přístimu badateli,

missionáři neb obchodníku. Za svého pětiletého pobytu ⁴⁾ v Jižní Africe měl jsem sluby z rozličných kmenů. Dlužno mi vyznati, že jsem v neznalosti, ve kteréž jsem nechápal této společenské otázky jihoafrické, zaplatil nejeden trpký groš za vyučenou. Po ptemnohých nezdařených pokusech a teprve když jsem několik kmenů podle četných jedinců jejich poznal v pravém jich vzdělání a povaze, shledal jsem, že jeden kmen k těm, druhý k jiným službám zvláště se hodí, že ten aneb onen rychle chápe poučení a vděčně je přijímá, — nebo naopak, že u něho takové simě padá jenom na neúrodnou půdu. Tak dospěl jsem ponenáhle přesvědčení, jež utvrdilo se ve mně pevnými doklady, zejména též na druhé cestě v údolí Zambesijském, ⁵⁾ kterak každý kmen třeba pozorovati zvláště.

Obcuje tedy s černochoy, vedl jsem si takto: S černým sluhou nakládal jsem jako s „domorodcem“ a to podle jeho vzdělání a povahy. Divochu „barbaru“ bylo konati nejsprostší, hrubé práce — práce, jež mohl pochopiti a v nichž proto mohl dostáti úplně své povinnosti. Za to odvděčil jsem se mu vedle výživy a mzdy upřímnou pochvalou. Než jsem se jal takto zacházeti s nimi, totiž na začátku svého pobytu v Polích diamantových, projevoval jsem spokojenost za zdařilé práce takového surového člověka darem. Ale tak jsem pochodil špatně! Veliké „dítě“ domnívalo se potom, jedva že s prací bylo hotovo, že denně musí dostávat darů, žádalo za ně a když jich nedostalo, stalo se drzým; a tak došlo to často až tam, že jsem několik sluhů musil propustiti, dokud jsem nenabyl pravého poznání. Poroučeli mi zkrátka a byli pánoviti!

Černochům, kteří vzděláním trochu pokročili, ukládal jsem lehké práce doma nebo těžké vně, práce, k nimž bylo potřebi čilejšího ducha. Ti měli lepší oděv, lepší mzdu a dostávali týdně, kolikrátkoli jsem s nimi byl spokojen, malého dárku. Ale přes to nebylo vždy snadno vyložiti jim, kterak zasluhují jen výjimkou za práce zvláště dobré malé takové makavé odměny. A vskutku,

⁴⁾ Jak už podotčeno, psal jsem tuto práci na začátku roku 1877. a mohu nyní, hledě ku svému prodlouženému pobytu až do r. 1879., dodati, že jsem zůstal zásadám svým věren a nikdy jsem jich nelitoval.

⁵⁾ V tom pak potvrdily mne až zbytkem událostí od r. 1877.

dárky ty je pobádaly a povzbuzovaly. Mimo tyto služby mívál jsem někdy také černochoy, kteří mohli býti pokládáni „skorem vzdělanými“.

Čistě a pěkně jsouce oblečení, chodívali jednak s poselstvím, jednak vedli hollandské mé dopisování, vybírali peníze, připravovali léky, podporovali mne při mých sbírkách atd., zkrátka pochopovali dosti dobře práci moji a dobře se znali ve svojí. Přiměřeně s nimi zacházejí, mívál jsem je k tomu, aby mi celkem věrně pomáhali.

Mzdu brali podle práce, obyčejně mimo stravu 1 libru šterlinků (zl. 11·75 r. m.) až 1¼ lib. št. do téhodne. Takoví lidé, kteří dobře pochopili své povinnosti a nepotřebovali darů, které by je pobádaly ku pilnosti a věrnosti, bývali toliko za zvláštních příležitostí (o narozeninách, odjel-li jsem a propustil je ze služby, nebo jestliže jsem se vybral na výpravu do vnitrozemí atd.) významěním nějakým darem; vyběračům peněz poskytoval jsem určitého podílu.

Nevzdělání domorodci dopouštějí se ve své nevědomosti často takových nevidaných přechmatů, nebo jestliže byli pokáráni, mstí se tak lstivě a zlomyslně na našem majetku, že třeba opravdu veškerého ducha, abychom se v takovém rozčilení nedali strhnouti a netrestali vinníka okamžitě a třebas ovšem tuze přísně. V takové chvíli dlužno, abychom připomenuli sobě i přáteli: „Pomni, že je to dítě!“ Nemálo jest příkladů, že se běloši v zemích neodvislých černochoů, jsouce sklamáni a přenáhlivše se zlosti, dali strhnouti ke skutkům politování hodným, anebo že s kmeny, kteří se k nim měli pokorně a poníženě, beze vší příčiny nebo pouze ze skromné pohnutky vůbec zpupně, ba surově nakládali a tak zase pro všechny bělochy, všechny ostatní nástupce, zasílí nedůvěru v nich.⁶⁾ Takové nepřijemnosti, které zavalují se bělochu, ať badatelé, ať lovci, přijde-li do oblasti takového kmene, opětuji se však i tam, kde se naši předchůdci neozvali proti všelikým dotěrnostem černochoů, aniž odmítli strašnou jejich zebrotu, nýbrž všude a v každý čas trapicům hověli po jich libosti

⁶⁾ Z jistých ohledů trvám, že mi bude dovoleno, abych neuváděl dokladem určitých příkladů.

a přivádějice je takto na bludnou cestu, rozmazlili je tak, že nejbližší cestovatel nemůže přijíti k takovému kmeni beze škody na statku a jmění, ani bez velikých obtíží.

Toť jest celkem vůdčí myšlénka, toť zásady, dle kterých máme s barevnými domorodci obcovati. Dítě! — naše dítě!

Všimněme si dále obou okolností ostatních, jichž dotkli jsme se již několikráte a které nutí nás, abychom obrazu, v řečeném rámci nakreslenému, dodali další barvitosti. Zřídka vidáme bratry a sestry, kteří se zevnějškem úplně sobě podobají, ale ještě snad řidčeji dvě takové děti, které jsouce stejného věku, stejnou mají také povahu.

Následující doklady jsou uvedeny na svědectví, kterak domorodí kmenové jihoafrického liší se různým vzděláním (stupni věku dětského) a rozmanitými povahami.

Domorodce, bydlící v podélné ose Jižní Afriky a v sousedních krajinách, poznal jsem z vlastního názoru, domorodce pak, osedlé na západním a východním pomoří, vylíčili mně četní osadníci, misijnáři, lovci a obchodníci, kteřížto mne také seznámili s jejich rukodělnými výrobky a plodinami. Mezi těmito kmeny velice četnými, jež bydlí na jih od veletoku Zambesijského, a mezi kmeny, kteří žijí v říši Marucko-Mabundské severně od této řeky, sotva jsou dva, které ve příčině vzdělanosti a zvláštnosti povah za *stejně* a *stejnorodé* lze pokládali. Nehledme znaků, kterými rozlišují se tři národní čeledi: křovácká, hottentotská a banthuská, a všimněme si zatím jen takových kmenů, kteří jsouce si *příbuzní náklonnostmi*, činí tu neb onu čeleď. Tu pak poznáváme u nich, co se řečených dvou příčin týče, rozdily tu více, onde méně patrné. Ba můžeme tyto rozdíly pozorovati i na jednotlivých kmenech pobočných (příslušnicích jednoho hlavního kmene, jednoho národa). Obrátíme se tudíž nejprve k jedné části oblasti Banthuské, k jedinému národu: Bečuanům a jejich mišencům.

Rozděluje Bečuanany ve čtyři skupiny, tak říkájíc ve čtyři hlavní kmeny pobočné. Ti jsou:

a) vlastní Bečuané, pomišení jen nepatrně s Griquy, Koranny, Makololy a Makalaky;

b) jejich první četní mišenci s Křováky v poušti Kalahari, Barvové na jihu, Masarvové na severu;

c) jejich mišenci s Negry, Madenasanové (na severu);

d) jejich mišenci s Barvy a Masarvy, Makalaharové

Z těchto čtyř skupin má první, nejznamenitější, jakožto kmen hlavní sedm kmenů pobočných, a tito dělí se zase na více než tricet „clanů“. Čtyři skupiny neboli hlavní kmeny Bečuanův i poboční kmenové v jednom hlavním kmeni jsou vzděláním a národní povahou patrně rozdílní, okolnosti to, jimž možná přikládati též u ostatních kmenů čeledi banthuské velikou důležitost a které zakládají se na klimatických zjevech, na povaze příslušné půdy, na některých zvláštnostech zvířectva a rostlinstva a na sousedstvu bělochů, Negrů nebo Hottentotů; v šesti neodvislých říších řídí se nad to z valné části povahou tmavého jejich vladaře.

Co se týče vzdělání čtyř skupin bečuanských, tož Barvové a Masarvové stojí na stupni nejnižším, nad nimi jsou Makalaharové a Madenasanové, nejvýše pak se povznášejí Bečuanové. Jsouce pokládáni za otroky, Barvové a Masarvové žijí v končinách šesti Bečuanských říší, bělochu ne tak jako jiné přístupných (nejvíce v Kalahariveldtu). Úkolem jejich jest pro své pány, „Bečuany“, lovití zvíř; velitelé jejich pak nechávají si zase z toho, co otroci přinesou, díl, ale nejdrahocennější část (bílá pštrosí péra atd.) musí odváděti vladaři. Bečuanové úmyslně vzdalují tyto své otroky od bělochův, a pokládajíc je za podřízené bytosti (životné věci) nedopřávají jim ni jediného z práv, kterých sami požívají, jsouce členy samostatné konservativní říše. Odloučení jsouce od světa, Barvové tito a Masarvové žijí v nekonečné pustině. Den jak den, rok jak rok nevidí vůkol sebe nic než trávu a květiny, stromy nebo křoviny — přicházejíť zřídka do nějaké vsi nebo některého města říšského — i rozmanitou zvíř, ku kteréž právě obracejí největší svůj pozor. Proto jsou smysly jejich nejvíce zbystrěny pro zvláštní pozorování zvíř, a když ji hledají, za ni se plíží a ji loví, projevují nezřídka zrovna zvířeckou zručnost. Jejich páni nechávají je z úmyslu v jejich nevědomosti, aby vždy zůstali poddanými otroky. Podle nízkého stupně vzdělání, na němž stojí, objevují se povahou svou pokornými, nad míru poníženými, plachými a nedůvěřivými, a ti, se kterými páni jejich nakládají špatně, také lstivými. Dle toho řídíme se také obcujíce s nimi, a jednáme

s nimi jinak než s Makalahary, o kterých dlužno vyznati, že stojí už poněkud výše.

S Makalahary zacházejí také Bečuanové lépe než s Barvy a Masarvy a pokládají je už za lidi, byť i podrízeného řádu, ba jestliže se zasloužili o ně zvláštními výbornými službami, dovolují jim zasnoubiti se se ženami bečuanskými. Makalaharové chovají Bečuanům skot, přebývají většinou ve všech vsích říši Bečuanských nebo bydlí v malých, četných dvorcích u samých Bečuanských měst. Nepřetržitý neb aspoň velmi častý styk s jejich pány a větší svobody, kterých bylo jim dopřáno, pojišťují jim po čase vyšší stupeň vzdělání nad tím, na němž spatřili jsme jejich předchůdce. Dle povahy své jsou to lidé pokorní, ne tak ponížení a více srdeční než Masarové, i věrní sluhové, ale nemají ani kouska sebevědomí; jako bychom viděli pravé mechanické loutky. Jsou vyšší, statnější postavy než Masarové; bydlí v domcích, které se celkem podobají bečuanským, kdežto se Masarové spokojují malými končitými chýžemi travěnými. Výše než Makalaharové stojí zase Madenasanové.

To, že Bečuanové splynuli s Negry, zdá se, že zplodivší Madenasany, mělo lepší výsledek než smíšení s Křováky, ano lepší výsledek než druhé splynutí s míšenci ze Křováků posílými. Madenasanové žijí také daleko ⁷⁾ od Bečuanů, svých pánův, a to v nepřístupných končinách Pole Mababijského a oblasti Čobské (ve východní a západní říši Bamankvatské), tak že na ně jejich páni ⁸⁾ tak snadno nemohou. Proto jsou také samostatnější, a poněvadž jsou též nadáni většími vlohami než obě předchozí skupiny, jsou též rozumnější, soudnější, vděční, než i dlouho pamětliví bezprávi na nich spáchaných, ano i žárliví a pak mstiví; ale jinak věrní a spolehliví. Těmito vlastnostmi, ač ne vzděláním, stojí výše než valná většina vlastních kmenů bečuanských. Živí se hlavně lovem, obracejíce to, co uloví, nejvíce jen ku svému užitku.

Vzděláním vyšším než tyto tři skupiny smíšenců Bečuanů s jinými kmeny vyznamenávají se vlastní Bečuanové, jak obyvatelé

⁷⁾ Jako mnozí Masarové.

⁸⁾ Bečuanové. (Bamankvatové).

šesti samostatných říši, tak poddaní anglických i hollandských vlád. Z tohoto vyššího stupně děkuji jednak tomu, že jsou panujícím kmenem a že se často, ba mnozí zrovna neustále, stýkají s bělochy, poučujice se takto přímo a nepřímě, jednak tomu, že se většinou živi zemědělstvím. Pustíme jednotlivé „clany“, které mají také některé zvláštnosti, se zřetele a všimneme si jenom sedmi pobočných kmenů. Putujeme-li od jihu na sever, setkáme se se šesti panujícími kmeny v následujícím pořádku:

1. Batlapinové, král Mankuruane, hlavní město Taung;
2. Barolongové, kr. Moncua, hl. m. Lothlakane;
3. Bankvakecové, kr. Chacive, hl. m. Kaňa;
4. Bakvenové, kr. Sešele, hl. m. Molopolole;
5. Východní Bamankvatové, kr. Khama, hl. m. Šošong;
6. Západní Bamankvatové, kr. syn Lečuatabelův, hl. město

u jezera N'Gamijského.

Sedmý kmen: Baharucové, vlastní kmen královský a prakmen bečuanský, sídlí jakožto poddaný hollandské vlády v západním transvaalském okresu Marickém na vrchovisku Notuaniho a říčky Matebe, v Linokaně a kol ní, máje náčelníkem Kopaniho. Z těchto sedmi kmenů Baharucové jsouce pilnými rolníky, stojí nejvýše — lovů vzdali se úplně a místo střelných zbraní opatřili se více než dvěma sty pluhův — ale východní Bamankvatové, kteří žijí po všelikém užitečném návodu a po vzdělanosti, tak se šlechtným závodem pouštějí za nimi, že jich bohdá za málo let dostihnou. Kdežto u Baharuců jsou hlavními činiteli nepřetržitý styk s rolnickými boery, velice příhodné území pro farmy (s vydatnou vlahou), jakož i velmi snaživý a pracovitý missionář p. R. Jensen (z Herrmannburské missijní společnosti), rozhodla u východních Bamankvatů, kteří přece tak daleko bydlí k severu, šlechtná povaha nového krále Khamy, jenž vzdav se starých pohanských předsudků, národ svůj napjetím všech sil vzdělává. Pod vynikajícími Baharuci a pod Bamankvaty východními stojí Barolongové, Bankvakecové, Bakvenové, Batlapinové a západní Bamankvatové. U Barolongů, jak se zdá, byly rozhodnými činiteli sousedstvo Baharucův a boerův,^{*)} úrodné Molapské údolí a to, že mohli

^{*)} Podle zpráv, tento rok mne došlých, boerové pobíhají rozbažili se po krajínách Barolongských.

polní své plodiny dobře prodávati v Polích diamantových, ne tuze vzdálených, jakož i dobrý, pečlivý vládce (pohan); Bankvakecové pak stojí proto vzděláním na nižším stupni, ježto povaha jejich, jak kmene, tak panovníka, jeví patrnou malátnost. Stanovisko Batlapinů, kteří, ač jsou bezprostředními sousedy Západní země Griquů (Polí diamantových), přece stojí níže samých Bankvakeců, možná vysvětliti tím, že mají na jihu za sousedy dva kmeny hottentotské, Griquy a Koranny, u nichž domovem jsou chyby a neřesti, jako lenost, liknavost, nečistota, malátnost atd., jež poji se s nectnostmi civilisace, opilstvím, ziskuchtivostí a pod.

Co se západních Bamankvatů týče, ti jsou od světa a zejména od bělochů více než všichni ostatní kmenové bečuanští odloučení, stojí dosti hluboko; ačkoli povahou v některé příčině vynikají nad Batlapiny a přes to, že nejsou tak líní a nečistí, tož přece nabyli jinými vlastnostmi: věrolomstvím, mstivostí atd. zlé pověsti, a to zvláště kmen makololský.

Nenepodstatnou příčinou nestejně vzdělanosti řečených sedmí, celkem nesmíšených kmenů bečuanských jsou, jak už mimochodem bylo pověděno, zvláštní povahy jejich. Jestliže srovnáme povahy těchto kmenů po dobrých a zlých stránkách, tož bychom je, počínajice od nejctnostnějších, seřadili¹⁹⁾ takto: Východní Bamankvatové, Baharucové, Barolongové, Západní Bamankvatové, Bankvakecové, Bakvenové, Batlapinové.

Vedlo by nás daleko, kdybychom zvláštnosti povah těchto jednotlivých kmenů ličili ještě zevrubněji, než jak jsme to již učinili, udávajice stupeň jejich vzdělanosti. Dovoluji sobě ještě jednou ukázati pouze k tomu, že v šesti samostatných říších jest rozhodnou povaha vládce, právě panujícího.

Kmeny tyto jsou malé, čítajice se všemi podrízenými *clany* 20.000—40.000 duší. Hlavní síla a moc říše i kmene soustředěna jest v tom kterém sídelním městě, a proto může vládce snadno, již za vlády dosti krátké, vésti lid, který v něm spatřuje vrchol dokonalosti a vznešenosti, nejlepšího lékaře a největšího kouzelníka, po způsobu *svém*, ba dokonale jej k sobě přiměřiti.

¹⁹⁾ První řada týkala se jen samotné vzdělanosti, ačkoli při rozboru jejím bylo též mimochodem dotčeno zvláštnosti povah.

Vyličené povahy těch kmenů, kteří jako Barvové a Masarové vzděláním stojí nejnižše, až k Baharucům a východním Bamankvatům, lze kromě nepatrných některých stránek, o nichž byla již zmínka, srovnávat zcela dobře s povahami našich dětí. Právě, že povahy tyto jsou tak rozmanité, že vzdělání jejich jest tak různé, třeba, abychom dbali v obcování rozličných způsobů, řídíce se ovšem hlavní myšlenkou, zprvu vyloženou. Jestliže pak jsme se jako soukromníci, cestovatelé, badatelé nebo zástupci vládní shodli s těmito zvláštnostmi, abychom mohli bez překážky jednati s domorodci, jestliže jsme ocenili chvalitebné vlastnosti a nectnosti kmenovni učinili sobě neškodnými, tož dbáti jest nám, obcujeme-li s domorodci, také té věci nemálo důležité, že totiž nutno nám ručiti za své průvodčí a sluhy, za své spoluobčany; toť ovšem jest pohříchu věc, která nebývá vždycky možnou.

I se třemi řečenými skupinami svých mišenců činí, jak známo, vlastní Bečuanové celkem jeden hlavní kmen čeledi banthuské a jeví se nám obecně ¹¹⁾ jakožto dobromyslní a schopní poučení, dílem i chtiví poučení a milovní pokroku. Pro příměr zmíníme se ještě zběžně o několika jiných národech banthuských, nerozděluje jich na kmeny jako Bečuany. ¹²⁾

¹¹⁾ Nehledíme-li k Batlapinům, pokaženým od Hottentotův.

¹²⁾ Kmenové. známi jménem kapských Kafrů, totiž kmen Fingo, Gaika, Galeka, Pondo a j., o nichž nestala se zmínka ve spisku „A few words on the native question“ (Několik slov o věci domorodské) a jichž dotkl jsem se v několika malých rozpravách v „Independentu“, jsou povahou i vzděláním značně rozdílní. Jsouť to většinou až na Fingy, kteří se dosud prokázali věrnými, pracovitými a vděčnými, děti přílišnou shovívavostí rozmazlené a zkažené. Panovali jim náčelníci, jichž činnost měla se sledovati a největší nedůvěrou. Od let byly vedeny války s Gaiky a Galeky a jich spojenci, při čemž bylo skutky pohlavára Kreliho a jiných náčelníků dokázáno, jak málo může běloch spoléhati na smlouvy, uzavřené a převalnou většinou takových černošských pohlavářů, jak skrovnou věru lze přikládati jim, a jak špatně odvděčili se pohlaváři za povolnost, shovívavost a lehkověrnost anglické vlády v Londýně a vlády osadní v Městě Kapském. Fingové však stáli věrně při běloších a bojovali statečně po jejich boku. Získali si jakožto „černoši“ nejhojnější zásluhy o kolonii Kapskou, ačkoliv nebylo ještě při nich užito právě metody vzdělávání, aby vstípen jim byl správný pojem práce. V řečené brošurě „A few words on the native question“ nedotekl jsem se ani Basutův, o nichž jsem se už jednou zmínil v poznámce. Fingové stojí sice nad nimi, ale poněvať Basutové nejsou tak rozptýleni, nýbrž celkem hustě bydlí pohromadě a tudíž mohou vyniknouti, ano vůbec jsou pracovitější a schopnější výtělu než Fingové, tož jsou zámožnější než ti, nejbohatším asi kmenem v Jižní Africe. Orba a chov dobytka jsou jejich hlavní podpory. Není mým úmyslem vyličovati těmito řádky všecky schopnosti, jež činí vzdělanost takového kmene, ne-

Jak rozdílní povahou i vzděláním jsou od zmíněných národů kmenové zulští a jak liší se od sebe vespolek!? Vlastní Zulové jakožto poddaní vlády natalské,¹³⁾ Amatongové, Amasvasi ve svém vlastním území podél východního pomorí od řeky Tuguly na jihu až k zátoce Delagojské na severu, dále severní Zulové „Matabelové“ jsou co do těla vůbec a mozkové dutiny zvláště přírodou velmi štědře nadáni. Jsouť mezi kmeny, které jsem poznal, „duševně nejschopnější“. Podle rukodělných výrobkův a plodin, kterých jsem dostal, a podle zpráv o společenském životě, kladl bych Mašony, kteří se na východě pojí k Matabelům, na stejný s nimi stupeň, nezdá se mi však, že bych byl již nyní úplně k tomu oprávněn, poněvadž jsem sice mohl prohlížeti lebky zulské a pozorovati muže zulské, ale nemohl jsem podobných zkoumání činiti u Mašonův. Přese všechny vloh, kterými kmenové zulští se vyznačují a kterými by zajisté za pečlivé vlády dosáhli ještě lepších výsledků než Basutové a Baharucové, stojí nicméně kromě několika pobočných kmenů v Natalu¹⁴⁾ na stupni velmi nízkém.

V tomto případě dopouští dokázaný úkaz, že u velikém, dobře vyvinutém mozku jsou znamenité a chvalitebné schopnosti, jež vlastníka zvláště čini vzdělavatelným, vynikající protivnou výjimku. Pokud?

Jako snažíme se ve svém společenském životě, abychom obětovnou houževnatostí vychovatelskou špatné náklonnosti dítěte zmírnili, ano málem docela vykořenili, a jako naopak i u nás dobré náklonnosti špatnou společností se zakalují a ztrácejí, tak

chei rozebrati jich tak, jako učinil jsem v prvním národozkumném pokuse „Říše Marucko-Ma(m)bundská“; hodlám však promluvit o tom po svém nejbližším návratu z Afriky ještě zevrubněji než stalo se ve spise „Říše Marucko Ma(m)-bundská“ a dotýkám se proto zde jen nejnnutnějších znaků povahy basutské, abych jak možná málo črtami dořídil zvláštního jejich postavení. Basutové jsou celkem stateční a bojovní, ale v ostatních zvláštnostech povahy sledujeme poněkud i příkré odchylky u jednotlivých kmenů pobočných, tak že můžeme některé kmeny nazvati věrnými, přítulnými, dobromyslnými ano vděčnými, jiné pak jen v některé příčině vděčnými, jiné naopak i věrolomnými, loupeživými, svéráznými a ukrutnými. V prvním případě osvědčili se za poslední války basutské Loyalové, ve druhém pohlavár Moiroši se svými rotami, v posledním bohužel i nyní mnozí z ostatních kmenů basutských na řece Kaledonu.

¹³⁾ V Natalu samém a obyvatelé pokroveného království.

¹⁴⁾ Mezi Limpopem a Zambesim.

spatřujeme na Zulech ve svobodných říších, kterak jsou přes výborné vlohy povahou loupeživí, pleniví, ba vraždychtiví, tak že šlechetné náklonnosti dusí se již v mládí. Tento smutný stav vysvětluje se pak jediné povahou bývalého vládce hlavního kmene, který žil asi před stopadesáti lety. Despotickou vládou po způsobu Neronově celý kmen i pozdější poboční kmenové stali se pánovitými a necitelnými.¹⁵⁾

Ze chvalitebných vlastností těchto kmenů sluší vytknouti věrnost a nevidanou statečnost. Někteří kradou (Matabelové), jiní naopak šetří jmění cizího. Za pečlivé vlády, za blahovolného panovníka, jako jest Khama, který pochopiv dobře vlohy duševní, vzdělává je a zušlechťuje moudrými zákony a zúrodňuje, mohly by řečené necnosti za několik desítek let převráceny býti ve chvalitebné vlastnosti.¹⁶⁾

Jestliže i v tomto případě dbáme obvyklého příměru s dětmi vzdělaného národa, tož nebude nám zajisté nesnadno i k těmto loupeživým kmenům zulským naléztí obrazy v kruhu dětském.

Pátrejte v životopisu nejpopověstnějších vražedníků ve vzdělaných státech, tož shledáte, že se mnozí, ba většina z nich, už z mládí vyznačovali nezbedností, nesnášlivostí, týráním svých spolužákův a hroznou ukrutností na zvířatech; vůbec nápadným a žalostným kazisvětstvím. A jestliže nenastala přiměřená, velmi přísná, a řekněme též upřímně, velmi nákladná (bylo-li možná) a obětovná výchova, tož zmohutněly špatné náklonnosti vlastní opatrnou péčí! Pátrejte dál a nesklamete se, zkoumajíce mozek, že naleznete byt i sebe nepatrnější, nápadné nebo nenápadné, snad i jen drobnohledně znatelné zvláštnosti, buď v jeho tvarech, buď v jeho hmotě anebo v obou.

¹⁵⁾ O tomto působení pohlavářů na černochoy zmínil jsem se již Hře Bečnany.

¹⁶⁾ V Jižní Africe bývalo zvykem slučovati Zuly s kapekými Kafry. Dopisy Zulské, o kterých pojednám v některém přístihu sešité, uveřejněné před válkou zulskou r. 1879. a okazující na rozdíl mezi Kafry kapekými a Zuly a na vzmičené zvláštnosti povahy, budou tuším dalším dokladem, kterak jsem se soudem, přede dvěma roky proneseným, nemýlil. V této práci zmíníme se ještě jednou o kmenech zulských; mimochodem toliko podotýkáme ještě, že ve válce zulské (r. 1879.) řečené zvláštnosti jevíly se pýchou, nelidskou ukrutností k raněným, jakož i ohavnou surovostí ku mrtvým, a to jak nejpříkreji.

Tot asi srovnávací studie pro kazisvěty zulské, ačkoli bychom ve zkažených povahách, vražednicích a jim podobných osobách vzdělaného světa, kteří narodivše se s dobrými náklonnostmi, zlotřilou společností na scestí byli svedeni, našli k nim obraz ještě věrnější.

Ale jako v tom neb onom svědci takovém hlavní podmínkou jest nedostatek dobrých náklonností v dutině mozkové, a nedostatek ten jest rozhodujícím původem všech skutků, tak asi nejspíše dostal bývalý ukrutný pohlavár zulský ukrutnost, plenivost, kazisvětství a zvířecí necitelnost od přírody náhodou do vinku a vstúpil je despotickou svoji mocí, a nemaje žádného v tom odporu, ani dobrého poučení, svému kmeni i všem ostatním kmenům pobočným, tak že utkvěly v jejich povaze. Ježto pak způsob života, z takových vlastností plynoucí, a přesvědčení, že nebude kromě neustálých přepadů, válečných her a j. žádné práce,¹⁷⁾ neobyčejně lákavě působily v prostého muže, tož docílil onen Nero takových výsledků, civilisaci sice záhubných a nad miru protivných, a matabelský král Moselikace mohl tak snadno děti pokojných rolníků v málo letech proměnit v nejužší Zulý, nadělati z nich nejhorších plenitelův.

Od Zulův obraťme se k jinému národu čeledi banthuské, k Makalakům, kteří nyní z největší části žijí v poddanství zulského kmene Matabelů. Jsou veliké, ztepilé postavy, hnědé pleti a byli před čtyřiceti lety prvými rolníky severní Afriky Jižní. Jsouce pracovití a poctiví, nenávidíce sporův a válek, stali se zámožnými, vůbec pak vzděláním i povahou stáli za onoho času vysoko nad Bečuaný. Teď však klesli hlouběji než nejsurovější „vlastní“ kmenové bečuanští, ba níže než Batlapinové. Nesmírná falešnost, zlodějství, úskočnost, zbabělost, dotěrnost, nevidaná nečistota a j., toť jsou nynější jejich vlastnosti. A to vše zavinili Matabelové. Povraždili tisíce Makalaků, poplenili a uloupili zbytek jejich jmění, zejména krásná a nesčetná jejich stáda; ku zlodějství a k věrolomství na sousedech byli Makalakové přinuceni, jen aby své tra-
pice Matabely upokojili a veliké poplatky sehnali.

¹⁷⁾ Vždyť lupem snáze opatrovala se výživa!

Tato metla a špatná společnost zkazila všechny kmeny makalacké, kromě těch, kteří bydlí na severním pobřeží Zambesiském. Zatlačeni byvše z krásného území do dvou lesnatých krajín, postrádajících téměř úplně vody, zapomněli čistiti si tělo a stali se nejnečistějším kmenem domorodským v Jižní Africe. Ani ve zlodějství¹⁹⁾ nepřekonaí jich nyní žádný jihoafrický kmen barevný; ale jako svými neřestmi, tak jedinou svojí ctností, totiž čistotou mravů ve vlastním toho slova smyslu stojí bez odporu v popředí mezi všemi kmeny jihoafrickými.

Znamenitě vynikají a hledě k domácí kultuře nejvýše asi v Jižní Africe stojí Mašonové, osedlí jižně od řeky Zambesi. Svými výrobky řadí se téměř k obyvatelům říše Marucko-Mabundské. Neznaje tohoto kmene z vlastního názoru, mohu pohřichu jen málo povědět o jeho zvlátnostech. Dle všech zpráv, kterých jsem se dověděl, bylo by Mašony více chváliti než haněti. Důtknův se tohoto kmene, loučím se prozatím s čeledí banthuskou a dokončím obecný příměr stručným rozhledem po čeledi hottentotské. Tato čeleď má též četné kmeny, ale ti nerozdělují se v tolik pobočních kmenův a clanů jako Banthové. Vůbec jsou Hottentotové menšího vzdělání, zvláště ti, kteří žijí v samostatných královstvích na západním pomoci. Jako bezvolné děti, které zaslepuge všecko, co se stkví a sladce chutná, co dráždí oko i jazyk, které štiti se učení a každé práce, kmenové tito pustili se toliko kluzkou cestou civilisace, přijali pouze její nectnosti a

¹⁹⁾ Nesčíslněkrátě varoval jsem lovce, ba i obchodníky se slonovinou, aby nenajímali makalackých sluhův. Ačkoli jsou nádherné a silné postavy, obrážela se přece v obličejí jejich patrně úskočnost a zbabělost, byt i všemožně se přičiňovali, aby smějice se a šklebíce odpovídali přímo a s počátku pilně konali své práce. Boerové vypravují o jejich zlodějství velmi zajímavé případy, jež mohu bohužel vlastní zkušeností potvrditi. Zvláště jednoho případu nezapomenu nikdy. Bera se k řece Zambesi, setkal jsem se s osadníkem Mayerem, který vyšel si za lovem slonů do severní země Bamankvatské. Podruhé setkal jsem se s ním u pramenů Klamakleňanských. Nemaje dosti sluhů, hodlal právě, když jsem jej u jeho vozu navštívil, najati do služby čtyři Makalaky, v lesích se potloukající. Varoval jsem ho, ale nic nebylo naplat. Mayer vzal je do služby, a za půl hodiny rozloučili jsme se, až jsme se teprve po sedmi měsících, když jsem se vracel na jih, střetli u rybníka Tamaseckého. Ubogý Mayer! Vyčrtlý až na košť ležel bez pomoci nemocen jaa těžkou zimnicí střidavou. Jakých strasti zakusil za posledních měsíců! Sotva že Makalakové poznali, kterak schvácen jest zimnicí, hned nžili chvíle, když kapšti sluhové jeho vyžili na lov, vedrafi se do vozu chudákova, sebrali jeho pušky a byli ti tam.

uvrhli se jimi, především pak nemírným požíváním lihovin, v záhubu. Ze starých zvykův a obyčejů zachovali pramálo, tak že zkoumati jejich dějiny jest věcí velmi nesnadnou a jen málo badatelům přístupnou.¹⁹⁾ Učiníme o této čeledi, rozdělující se v Jižní Africe ve tři kmeny, totiž vlastní Hottentoty, Griquy a Koranny, později ještě několika slovy zmínku.²⁰⁾

V předešlých řádcích navrhli jsme určitý způsob, jak obcovati s domorodci, způsob, opírající se o naše vlastní úsudky a zkušenosti sešedivělých osadníků jakožto sousedů toho neb onoho kmene, a obrátili jsme zároveň zvláštní pozor ku vzdělání a povaze jednoho každého kmene. Promluvíme nyní o těchto zásadách, hledíce k nynějšímu stavu (na začátku r. 1877.) samostatných severních říší Bečuanských, a to tak, aby je hned bylo možno provésti; také navrhneme, vědouce, kterak kmenové banthusští z valné většiny často hodiny i dny vodivají vytáctivé, daremné žvásty — způsob, jak by s nimi mělo se zkrátka jednati, tak aby bylo lze jednati podle něho s domorodci.

Hle, tu vyskytl se mezi námi²¹⁾ Mankuruane, batlapinský kníže, sídlící v městě Taungu na Harts-riveru. Po něm navštívil nás s četnou družinou barolonžský vládce Moncua (Moncive), bydlící nejbliže na severu. Obě knížata přišli, žádající, čeho se již často písemně i posly domáhali, aby *„připojeni byli k anglickému území“*.

Za prvních let svého jihoafrického pobytu zabýval jsem se myšlénkou, že by neznámé krajiny jak nejrychleji měly se vyzkoumati, a přimlouval jsem se proto, ježto se mi to zdálo vzhledem na velikou državu Angličanů v Jižní Africe nejsnazším pod jejich

¹⁹⁾ Mezeru tuto vyplní bohdá rázný, obecně uznáný a zasloužilý bibliothekář jihoafrického musea v Kapském Městě, professor dr. Hahn.

²⁰⁾ Velmi zajímavý jsou pro cestovatele poměry vzdělanosti v říši Marucko-Mabundské na středním toku Zambesijákém, zvláště na severním pobřeží; tam bydlí osmnáct znamenitějších kmenů, kteří rozdělují se zase v osmdesát tří *clany*. Tam objevují se v povahách odchylky, ano dílem i různé mravy u všech osmnácti kmenů, kteří shrneme-li je jakožto obyvatele dvojité říše dohromady, vzděláním a povahou předčí všem jihoafrickým domorodcům, ačkoli mravností stojí hluboko pod většinou ostatních. Pojednáváje o jihoafrických poměrech, nemohu pohříchu promluvití zevrubněji o těchto obyvatelích jižní Afriky Střední; než pojednal jsem už o nich ve spise, vydaném c. k. zeměpisnou společností vídeňskou, k němuž tuto čtenáře odkazuji.

²¹⁾ V Kimberleyi, hlavním městě Ústředních polí diamantových.

vrchmoci, s počátku za to, aby moc anglická rozšířila se až k řece Zambesi. Ale pobyt déle v Jižní Africe a poznáv četné kmeny domorodcův a jich povahy a j., upustil jsem od této myšlenky, a to tím spíše, když jsem seznal, kterak se běloši často, když jim černoši sami své kraje nabízeli k záboru, nechávali ošáliti. Trvám tudíž, že mohu raditi, aby se při takových jednáních určitě takto mluvilo s domorodci:

„Moreno, ²²⁾ přiznáváme se, že jsme návrhem tvým velice poctěni, ale jsme nuceni, než tě sama a tvé Batlapiny postavíme pod karosu ²³⁾ a ochranu veliké královny, požádati tebe před tvými kozany, ²⁴⁾ kteří s tebou přišli, a před našimi, ²⁵⁾ abys nám k následujícím otázkám dal odpověď. Ty žádáš nás, abychom tvůj majetek zabrali. Je to tvé přání osobní a tvých podřízených náčelníků, přejí si toho také tvi poddaní, či jen ty sám a tvi osobní rádci? Co přimělo tě ku tvému návrhu?“

Obyčejně odpovídají vyjednavatelé, kterých se po příčinách takové žádosti tážeme, přepjatými výklady, jak nabídka jejich zakládá se ve hluboké, všeobecné náklonnosti k Angličanům. To se sice pěkně poslouchá, a vláda nezřídka s jáсотem to rozhlašuje, než kolik klamu skrývá se většinou za tím! Nedejme se takovými lichotnými slovy mýliti, nedejme se takovými sliby k okamžitému záboru svést!

Bývají to z pravidla jiné důvody, které černochoy nutkají, aby takové záborné nabídky učinili Angličanům, kterých si více váží než Hollandanův, a takové důvody seberouce, přišli bychom těmito otázkami věci na kloub:

„Poslyš, Mankuruane, nerozhoduje u tebe záští k jinému národu bělošskému v Jižní Africe, proti boerům, více, než láska k nám? Což, nechceš býti našim spoluobčanem ze strachu, aby nezabral tebe některý ze sousedních států, buď republika Oraňská

²²⁾ Kníže.

²³⁾ Plášť, vlastně šat z kůže menších šelem a antilop, vydělaných na zámiš, sešitý jemnými vlákny ze zvířecích šlachův a sahající na boky nebo také až na kotníky. V Africe Jižní a v jižní Africe Střední ze všech známých kmenů nejlépe zhotovují jej Bečuané.

²⁴⁾ Pohlaví t. j. hodnostářů, nikoli panovníci.

²⁵⁾ Zástupci vládní.

nebo Transvaal?²⁶⁾ Či klesla k tobě, moreno, vážnost v zemi tvé a ubylo ti přívrženců? Anebo chceš naší moci, vlastně pomoci dosíci vrchní vlády nad některými kmeny sousedními, anebo chceš nabyti metly na neposlušné pohlavary a manské kmeny, proti nimž cítíš se malomocným?²⁷⁾

Při těchto vyjednáváním jest nutno, abychom se napřed nebo pokud možná brzy dočinili pravých a zevrubných zpráv o povaze pohlavárově, o typickém charakteru a vzdělanosti kmene, jakož

²⁶⁾ A vskutku objevilo se ještě během roku 1877. několik měsíců po tom, když jsem tuto statí uveřejnil, že Mankuruana vedl opravdu tento důvod, aby učinil svou nabídku. Nepřátelství s náčelníkem Batlapinů mezi Vaalem a Harts-riverem, Botlacicem Gassibonem, který při boerech držel, a potom staré nepřátelství s boery, vzniklé zvláště proto, že boerové válčili s předchůdcem Mankuranovým Mahurou a rozbořili Taung, přimělo Mankuruana ku kroku často zmíněnému. Když po několika měsících obsadili Transvaal Angličané, a Mankuranovi nebylo se již báti ani vpádu Transvaalských ani toho, že mu boerové vezmou krajinu, změnil hned chování své k anglické vládě osadní. Tvrdil, že nemůže býti řeči o tom, aby odstoupil Angličanům svou zemi, ano zapomněl docela, že by býval kdy v té příčině s nimi vyjednával. Co se druhého vyjednavatele, totiž Moncue týče, ručila mi již povaha tohoto muže jakož i několikařý pobyt můj v jeho území za to, že byt i jej poněkud k nabídce jeho podobný vedl důvod jako Mankuruana, přece hlavně nechal některé jeho zákony při jejich váze; což by se bývalo vskutku stalo, a to tím spíše, ježto se zákony ty hlavně týkaly pálenky zakazující je kupovati, prodávati i provázeti. Anglická vláda nevyhověla žádnému z obou žadatelův. U Moncue rozhodla zeměpisná poloha jeho země, neboť Transvaal nebyl ještě tehdy državou anglickou, a tudíž nesousedily osady jihoafrické se severními Barolongy. Ti hraničili na východě s Transvaalem, na jihu s Mankuranem, na severu s Bankvakeci a na západě se svobodnými řísemi Hottentotskými; ležela tedy mezi nimi a Západní zemí Griquů Batlapinská Hře Mankuranova, a poněvadž se nevyhovělo žádosti tohoto vládce, který návrh svůj již dříve učinil, netoužili Angličané po žádném odděleném území v zemi Bocuanské. Nejnovější zprávy v únoru r. 1882. mne došlé, zvěstují, že strhly se mezi boery transvaalskými, nyní zase svobodnými, a Moncou krvavé půtky, kterážto zvěstí velmi mně zarmucuje, ježto jsem, jako zajisté kdokoliv zevrubněji poznal Barolongy, přál jim a jejich vládci všeho zdrau.

²⁷⁾ To se potvrdilo u Damarů. R. 1879. oznámil guvernér okresu zátoky Velrybí dr. Palgrave vládě kapské pod sirem Bartlem Frèrem, kterak kmenové damarští, kteří se asi přede dvěma lety po svém přání stali anglickými poddanými, neučinili tak, jak tehdyž prohlásili, z lásky ku vládě anglické. Vladař dr. Palgrave dopátral se totiž za posledních dvanácti měsíců. že za onoho času závisl a panstvíchtivost nejznamenitějšího pohlavára byly příčinou, pro kterou nabídnuta Angličanům země, tak aby pod anglickou záštitou stal se paramontchiefem (nejvyšším pohlavárem) damarským. Když však toho nedocílil, podnítil nespokojenost v zemi, tak že následovalo prohlášení, k němuž můj velectěný přítel byl připezen.

i o jeho stycích se sousedními kmeny, národy i státy. Není-li však žádných obecných událostí v dějinách vlády pohlavárovy ani v dějinách jeho kmene, tož nutno nám tázati se missionářův, obchodníkův a j., kteří se v jeho zemi stále zdržují neb aspoň občas tam pobývají, a tak uslyšíme zvlášť od missionářův a obchodníků se slonovinou a s péry pštrosími nezřídka dva zcela protivné úsudky, jež sloučíce nabudeme pravého pojmu, přijdeme na pravou stopu a poznáme, kterých strun bude se nám tu neb onde dotknouti, abychom zkoumajíce došli žádoucího cíle. A jen tam, kde máme po ruce znalost tak zevrubnou, jsme s to, abychom neobtěžujíce se snad vinou jako jini, činili s barevnými smlouvy o mír, prospěšné i v přítomnosti, i v budoucnosti upřímně závazné, nebo volné spolky přátelské (smlouvy o zábor nebo vrchní panství).

Jestliže si dovoluji anebo jsem dovolil si pronésti úsudek o osobních vlastnostech toho neb onoho tmavého vladaře, tož stalo se to jen tehda, když jsem sám zevrubná konal studia a proto, že poznal jsem soudy valné většiny bělochů, kteří s takovým mužem obcovali, soudy to, které potom jini cestovatelé opět a opět potvrdili. Tak objevil se mi Khama jsa poctivcem, jakožto nejlepší záruka pro zdar svého kmene; dřívější vladař východních Bamankvatů, otec jeho Sekhomo, jakožto velmi nebezpečný pletichář, zapřisáhlý nepřítel pokroku a t. d.; Mačeng úskočným a despotickým; Sešele, král bakvenský, licoměrníkem; Moncuza za své pozdější vlády upřímným, srdečným a o blaho svých poddaných v každé příčině pečlivým; Chacicive třtinou, nachylující se podle soudu Moncuova; Mankuruane jakožto vladař, jenž nemá dosti ráznosti, aby zakázal požívatí pálenky, která kmenu jeho tak byla záhubna, ani pravého poznání, že má ze všech kmenů bečuanských nejlepší příležitost, aby plodiny své prospěšně odbyl bělochům. Podobně objevil se mi král matabelský Moselikace Neronem; La Bengula, jeho nástupce, méně sic ukrutným, někdy i spravedlivým a velkomyslným, ale přece ještě strašným despotou; Sepopo, kníže marucký, byl hrůzovládcem s úlisnou řečí, který od svého vlastního kmene byl svržen s trůnu a popraven — řídký to případ v dějinách jihoafrických domorodcův.

Znalost těchto povah pohlavárských, které, jak jsme se už zmínili, druhdy velmi působí v povahy jejich kmenů, jest nesmírně

důležitá pro vlády, s nimi se stýkající, a tolikéž pro badatele, jednotlivě cestující. Máť většinou vladař vládu země v rukou sám, ba též u samých Bečuanů, kde vláda jest konservativní, působí přece osobní povaha morenova dobře nebo špatně na poddané.

Shrnouce všechny tyto úvahy v jednu, užijme zkušenosti svých hledice ku dvěma řečeným případům. Jak dlužno nám chovati se ku př. k oběma navrhovatelům, Mankuruanovi a Moncuovi potom, když jsme jim dali řečené otázky a když jsme dověděli se dostatečných a věrných zpráv o všem, co jsme chtěli věděti, a když nabyli jsme jasného obrazu panovníkova území, jež by mělo býti zabráno, a jeho obyvatelův?

Předvolejme jakožto zástupci anglické vlády zase Mankuruana a Moncuu a vyjednávejme s nimi. Dejme tomu, že bychom uzavřeli vztáhnouti na ně vrchní moc, jak žádali. „Pochopili jsme, co nám nabízíte; slova vaše jsou dilem pravdiva, ale dilem neotevřeli jste srdci svých a podrželi jste za lubem, co makoa (běloch) Angličan nemá věděti, a to jest „to a ono“ (vlastní příčina k vaší záborné nabídce). Dobrá, budeme s vámi nakládati jako se svými dětmi, časem pak učiníme vás svými přátely. Abyste pak tím byli, abyste jednou porozuměli, jak opatřiti si dalekostřelné zbraně, jak tkaniny našich obleků, jak stavěti veliké budovy, jak spojovati břehy říční visutými stezkami železnými, abyste nesmočice ani sebe ani koloje (vozu) přešli řeku, musíme vás poučiti, musíme vám ukázati, co u nás platí za právo, a vám oznámiti, čemu říkáme mašve (špatnost, ohavnost). Vy však musíte poslouchati! Což netrestá jedenkaždý z vás jakožto ra (otec) mušemani (synka), který nehoní stád po vašem rozkazu na tu neb onu pastvinu? Mnozí z vás říkají: „Tolikrát a tolikrát viděli jsme zrátí mabele (žito, druh sorgha),“²⁸⁾ ale právě tito zůstali dětmi jako vy, kteří jste mladší. Povedeme vás, ukážeme vám cestu, abyste se stali tím, co my jsme. Ujmeme se vás, ale přese všechno své pravé přátelství nedopustíme, abyste se za naši námahu odvděčovali nevděkem. Stane-li se to, potrestáme vás jako nezdárné dítě, které péči otcovu a starost matčinu splácí neposlušností. Vy Batlapinové (poddani Mankuruanovi), seslábli jste

²⁸⁾ To jest: My jsme sestárlí, zchytřeli a zmoudřeli.

a onemocněli, nama (maso) opadalo vám s údů (s těla), paže vaše ochably, a nohy potácejí se jako tenké kmínky citlivkovité za bouře. Vám nedostává se všeho, čeho potřebujete. Vaše stáda ztrávilí jiní batu (lidé), a všecku tu svou bídu způsobili jste si potulnými prodavači pálenky. Ti mají vaše jmění, těm platíte za jed, kterého by běloch nepil, za vodu smíšenou s líhem a červeným pepřem pět až sedm šilinků²⁹⁾ za láhev.³⁰⁾ Zadržte! Zůstaňte v chýži, když uslyšíte vůz kořalečnickův hrčeti mimo, zavřete oči, jakmile se blíží, vyžeňte takového muže ze svého území! — A uvidíme-li, že posloucháte upřímných slov našich úst, pošleme k vám bratry, kteří vás naučí mnohým věcem.

„Vaše země porostla jest travou a trnitým křovím; na nedozrnlých prostorách travnatých budou se pásiti zase bučící stáda; trnité křoviny posekejte a spalte, a místo nich bude se dařiti mabele, imboni (kukuřice) a staŋga (vodní melouny). Naši bratři poučí vás, jak vzdělávati půdu. Jděte k nim, pozdravte je svým rumela, dejte se do služeb jejich anebo zbudujte si chýže blízko nich, abyste všecko viděli a všemu porozuměli, co dělají. A vy zbohatnete jako Baharucové linokanšti, kteří mají už četné vozy a pluhy a mnoho mali (zlata). A hleďte, tak přijde čas, že nebudete již bydleti ve špinavých okrouhlých chatách, nýbrž v malých, čistých, úhledných domcích.

„Potom pošleme k vám také několik monari (missionářův), aby vás naučili psáti a čísti, a tak chceme o vás dál a dále pečovati, abychom z vás učinili muže. S radostným srdcem pozdravíme potom onen letsaci (slunce, světlo, den), kterého se jimi stanete. Radostně pak zvoláme: „Podejte nám své ruce! Zmizela vaše nedospělost, mysl vaše pozbyla dětinskosti. Jste nám rovni. Užívejte práv, kterých my požíváme.“ A hle, tak budou smýšleti s námi i ti, kteří posavade shlíželi na vás jen opovržlivě. Vždyť nečiní tak proto, že vaše pleť jest tmava, nýbrž poněvadž vy jsouce neučení a pravé děti, stavíte se muži.“

A stanou-li se takoví černoši našimi poddanými, jak máme jim dříve, než během několika let tak jsou vzděláni, aby pochopili

²⁹⁾ Zl. 2-95—4-13 r. č.

³⁰⁾ Asi 1/3 litru. Dle nejnovějších zpráv z Jižní Afriky vyskytly se následkem takových nápojův opravdové případy otrávení.

význam nejdůležitějších zákonův a povinnosti občanských — jak máme jim hned po jejich přijetí znázorniti pokud možno nejdůležitější věci? Tisíce domorodců přicházejí každým rokem ze svých svobodných říší do Západní země Griquův, aby tam u bělochů v Diamantových polích vstoupili do práce. Dokud mezi námi pobývají, jsou anglickými poddanými, ale tuze často proviňují se tyto černoši krádeží, rvačkami a jinými přečiny. Velmi mnozí z nich přicházejí z území, kde platí toliko málo a to ukrutných autokratických zákonů, z krajin, kde činy, jež u nás uznávají se trestnými, nepokládají se ani za přečiny ani za zločiny.³¹⁾ A tak dopouštějí se tyto černoši valnou většinou rozličných přečinův, aniž mají o tom potuchy, že takové skutky běloši zatracují a odsuzují. Našly by se zajisté cesty, aby se jim v té příčině dostalo nejnutnějšího poučení, a takových prostředků mohlo by se užití hned, jakmile by území jejich bylo zabráno. Černochy dlužno nejméně trikráté, čtyřikráté, potom i častěji svolávat k lečulu (= pitso, shromáždění lidu). V Polích diamantových mělo by se to díti měsíčně, pro každý znamenitější kmen vždy v neděli.³²⁾ Tu pak bylo by pod širým nebem jednou Basutům, příští neděli Bečuanům, potom Zulům, a t. d. prohlašovati nejpotřebnější zákony jejich vlastní řečí.³³⁾ Vzhledem k různým kmenům a proto že černoši jsouce sluhy nemálo jsou obmezeni tak, že nemohou činiti, co by chtěli, bylo by svolávat taková lečulo v Polích diamantových obtížněji, než v domovině jednotlivých kmenů. Než i v samých Polích diamantových bylo by lze provésti taková shromáždění zástupců jednoho kmene a to zejména proto, že veškeri barevní sluhové musí býti ohlášení a zapsáni u vrchnosti, a tak bylo by lze svolati v určitý den všechny Basuty, Zuly atd.

Hovořil jsem právě o tom, jak by se nám bylo chovati ku kmeni, který právě byl zabrán, tedy k našim poddaným hned, jakmile jeho území bylo přivtěleno k našemu. Užijme toho prakticky u některého ze kmenů, kteří se již před několika lety stali

³¹⁾ Připomínám jen náklonnost ku zlodějství u Makalaků, která se za posledních dvacet let stala nerozdílnou jejich vlastností. Uvádím rvačství severních a jižních Zulů, kterým se tento kmen velice vyznačuje, a jež u něho za ctnost se pokládá

³²⁾ Ve všední den by se takovému opatření vzpírali hospodáři černochů.

³³⁾ Thumočníků jest všude i v Polích diamantových nadbytek.

poddanými anglickými. Oberu si k tomu nejzpuštější kmen hottentotský, Koranny, jejichž civilisování nemělo posud žádného úspěchu, to jest, kteří pod anglickou a hollandskou vrchmocí posud ničeho nezískali — naopak, co jsou v nepřetržitém styku s bělochy, ještě klesli a jako ostatní kmeny hottentotské strašnému propadají zániku.

Posuzující zevrubněji stupeň vzdělání a zvláštnosti povahy jednotlivých kmenů bečuanských v první skupině, postavili jsme Batlapiny pro jejich nectnost a zvláště pro jejich opilství na nejnížší stupeň v této skupině, zmínivše se ovšem též o příčině, pro kterou tento plnokrevný kmen bečuanský klesl tak hluboko. Bylo to sousedstvo, byl to styk s Koranny a Griquy.

Co máme počati si s Koranny, s lidmi, kteří po ulicích ³⁴⁾ ohavným svým chováním poskytují denně hnusné podívané! Jest možno ještě zachrániti je? Důvěra v lidstvo nesmí nás ani v tomto případě opustiti! Můžeme pomoci, ale bude to veliká oběť, kterou vláda ³⁵⁾ a mnozí z nás musí přinést.

Ve středních a východních státech evropských soudí se téměř obecně, že si Anglicko zalibuje jenom v takových zámořských krajinách, ve kterých bez překážky a bez soupeřův obchodních může hověti svým zájmům obchodním. Také my byli jsme téhož soudu, dokud jsme žili ve střední Evropě; poznavše však za několik let anglické působení, pokládáme se šťastnými, že můžeme vysloviti o „english life“ (anglickém životě) jiný úsudek. Desateronásobné milliony skýtá Anglie ročně ku krásným a dobročinným účelům. Nesuďte podle toho neb onoho škrobeného cestovatele anglického, který vás dráždí ke smíchu, a jež bohužel ve střední Evropě pokládáme typem „Angličana“; nikoli nesuďte podle něho: jestli ve své vlasti výjimkou a zástupcem lidí takových, kteří spoléhají příliš na své hromady peněz a většinou jezdí do našich lázní. Nesuďte podle citlivostkářského starocha nebo stařeny, nesuďte po několika málo lidech, kteří, požádá-li jich kdo za to, darují tisíce na podporu chudých, nedbajíce ani, aby se přesvědčili, zdali tito „utiskovaní chudáci“ nejsou snad loupežné roty anebo

³⁴⁾ Ve městech Polí diamantových, jež jsou: Kimberley, Old de boers, Dutoitspan, Bultfontein, Klipdrift.

³⁵⁾ Anglická vláda v Západní zemi Griquů v Polích diamantových.

zbŕjní poddaní. O tom mohli byste hovořit jenom tehdy, kdybyste přišli do Anglie nebo do osad jejích a zevrubně poznali anglický život. Naskytne se tu sice nejeden truchlivý obraz — jako bývá ve všech velikých městech přístavních — v nesčetných přístavech anglických a v osadách; nicméně nalézá se v kruzích rozhodných osobností tolik chvalitebných vlastností a skutkův, taková pile v životě statkářském, taková ráznost ve světě průmyslovém a obchodním, se kterou závodí jen energie severo-americká, že kdybyste i s počátku nechtěli, vzdáte zajisté dobrovolně zaslouženou pochvalu chvalitebným těmto snahám a dobřým podnikům!

Majice na paměti tato *fakta*, dovoluujeme si zvolati k mocnému Anglicku: „Připojte ku svým dobrodĕjným činům ještě jeden, pokuste se zachrániti kmeny hottentotské! Oběti, které s počátku musíte přinést, hojnou vám na konec slibuji náhradu. Hleďte, tito Korannové nejsou než děti! Ale běda! Jaké děti?! Děti zpustlosti, lenosti, hanby, o něž, jdouce mimo, nesmíme zaváditi, abychom se nepošpinili a nepomazali!“

„Kmen ten jest na vymřenou! Musí býti Anglicku zachován z příčin lidskosti a pro česť, aby se kdysi nemohlo říci: „Hle, i pod anglickým žezlem padl barevný kmen v obĕť civilisaci!“ Vy jste první zasadili ránu otroctví, ve vašich osadách byl takový přečin stihán nejkrutějšími tresty. Sta, ba tisíce otroků co rok bývá vašimi penĕzi a vašimi válečnými lodĕmi osvobozováno, aby se znova stali lidmi; proto doufám, že mohu tím spíše dovolávati se vaší obĕtovnosti a vaší velikomyslnosti vzhledem na tyto Hottentoty, Griquy a Koranny.“

A jak máme takový zpustlý kmen civilisovati a jemu panovati, jak jej zachrániti? Podle jeho vzdĕlanosti, podle jeho povahy! Povaha náčelníkova, která sice znamenitĕ působí v tyto oba nejdůležitĕjší momenty v životĕ nevzdĕlaných barevných, není tu důležitá, ježto Korannové jakožto angličti poddani mají jenom nepatrné, bezmocné pohlaváry, a ve svobodné zemičce korannské ko! Mamusy nástupce Davida Mašona žádné nemá vážnosti. Všimněme si tedy u Korannů řečených dvou věcí, uvažme jejich praskrovňoučké ctnosti a jejich přečetné nectnosti a neřesti, abychom je mohli dokonale potřítí svými zákony a svoji methodou civil-

sační. Proto je třeba u těchto lidí zvláštního způsobu v obcování, ač není potřeby, abychom spouštěli se zřetele základy své všeobecné theorie.

Největší nectnost Korannů jest opilství. Nehledíc toho, že ničí ústroj těchto lidí, působí též opilství velmi zhoubně na duševní stav jejich; lidé ti štítí se práce, zlenoši, jsou mrzutými a neposlušnými sluhy. Když probili svůj výdělek v kořalce, tož hledi si velmi mnozí z nich krádeží opatřiti prostředky, aby si mohli koupiti zase pálenku. Loupežné přepady a vraždy zaznamenaly už naše soudy ne jednou, při čemž často touha zmocniti se jediné láhve kořalky byla příčinou strašného zločinu loupežné vraždy. Přiznáváme se upřímně, že opilství plní naše ³⁶⁾ žaláře těmito lidmi. Opilý Koranna dává se hned se svými druhy rovněž „osvícenými“ nebo s mimojdoucimi Basuty a j. do hádky, ze které se obyčejně strhne krutá rvačka, rušíc ve dny sváteční nemilým zlovukem ticho a pokoj v anglických osadách obvyklé.

Před několika měsíci dovolával jsem se, aby Korannové byli zachráněni, toho, že musí jak vláda, tak i mnozí z vás, angličti a hollandští spoluobčané, přinést oběti! — Jak vláda a jak vy? — Daň na lihové nápoje jest zajisté z nejznamenitějších, a dovození prodávati lihové nápoje bylo dáváno tak štědře, že kdyby se tato licence značnější měrou odňala, příjmy vlády v Západní zemi Griquů zmenšily by se o kolik tisíc liber šterlinků. Doufám však, že by se tato ztráta již po desíti letech dala nahraditi vydatnější berní silou Korannů, Griquů a Ballapinův, usedlých v Západní zemi Griquův.

Dlužno též vydati zvláštní zákony hledě ke kmeni koranskému. ³⁷⁾ Platné zákony měly by opatřeny býti vedlejšími klauzulemi, které by připouštěly pro léta nejbližší příští mezi Koranny vespolečné závody „v dobrém“ a zvláštními odměnami by vyznamenávaly ty, kteří by se povznegli nad všední povinnosti. Prosíme, aby nám bylo prominuto, že se odvažujeme pro příští léta doporučovati následující ustanovení ku přijetí v koranský zákoník:

³⁶⁾ Anglické žaláře v Západní zemi Griquův.

³⁷⁾ Hovoříme prozatím jen o tomto kmeni.

a) Veškeré krčmy ve vsich Korannských anebo blízko nich budtež zrušeny.

b) Prodej lihových nápojů, jestliže toho lékař nepředpíše, anebo hospodář nedá poukázky, rodině korannské se nedovoluje.

c) Korannské chatrce a vesnice špinou a nečistotou překypující, z nichž druhdy nakažlivé nemoci vycházejí, a které jen z rohoží a z několika haluzí jsou vystavěny, budtež opuštěny a v samém jich sousedství budiž od kommissee, t. j. lékaře, inženýra a statkáře vyhledáno na ladách místo příhodné pro nové osady Korannské.

Tam bylo by ustanoveno, jak bylo by založiti ulice, po té vyměřeny jednotlivé pozemky, a dán návod ku zřízení stok a příkopů; ³⁸⁾ tolikéž dostalo by se obyvatelům jiných důležitých poučení ve příčině nové vsi a slíbilo by se, že vláda za rok nebo dvě léta pošle na své útraty do osady cihláře, aby naučil Korannny dělati cihly, maltu a j., aby si sami ponenáhlu z tohoto staviva mohli budovati příbytky bytelnější a úpravnější.

d) Čím více má některá rodina dorostlých údů, tím větším zdělaným pozemkem musila by se na konci příštího roku vykázati a nespoleháti se tudíž jako posavad pouze na pranepatrný výnos svých stad. Také k těmto bylo by obrátiti nějakou péčí, a vláda by prozatím každé rodině, která by ve svém stádě měla potřebné tahouny, vydala na úvěr pluh s příslušenstvím.

e) Tolikéž musili by choditi, byť i prostě, oblečení; ve svatvečer ³⁹⁾ bylo by přikázati, aby se všickni umyli... atd., až by Korannům nejpotřebnější věci jednoduchým způsobem byly přikázány a vysvětleny. Nad sto rodinami (500 lidí, 4—10 vesnic) bylo by ustanoviti jízdného strážníka, jehož povinnosti by bylo, každý týden zajížděti do takové malé vsi, bděti, aby zákony byly zachovávány, a měsíčně, za důležitých však okolností *hned* podávati úřadu ⁴⁰⁾ písemnou zprávu. V těchto zprávách měla by

³⁸⁾ Osady Korannské nalézají se nejvíce na svahu planiny k řece Vaalu, jakož i na stránkách při údolích jeho poboček.

³⁹⁾ Už proto, aby se naučili dělití nějak čas.

⁴⁰⁾ Okresnímu hejtmanství. Západní země Griqual má tři okresní hejtmanství: Okres Kimberleyský (Ústřední Pole diamantová), okres Hayský

každá rodina zvláštní rubriku, aby podle zásluhy jednotlivců mohl pro příští léta z osadníků vesnických vybrán býti představený a strážník jakožto stálý zástupce bílého konstabla. Tak bychom utvořili sobě stav malých rolníků, zajisté velice nadějný vzhledem na veliké pozemky ladem ležící. Potom by se před námi rozestíral jiný obraz, než nyní se nám naskytuje, když se všim Korannským vyhýbáme a je obcházíme.

Toť by byly asi oběti vlády ku záchraně Korannův! A co by musili obětovati jednotliví soukromníci? Především bylo by potřeba odňati jim licenci prodávati-lihovné nápoje; ovšem bylo by jim potom ohlednouti se po nějaké jiné živnosti. Jsem si toho sice tuze jist, že právě tato slova nepřiznivě uvítají a budou je pokládati za útok na svá práva. Dovolávám se však vašich srdcí, muži, kteří jste posud byli mezi Koranny canteenkeeper (krčmáři) a brandytraders (kočující prodavači pálenky). Což jste muži opuštní a celého světa si docela nic nevšímáte? Nevěřím tomu! Vy máte — jako my — ženy a děti! Oh, že byste nesnesli toho divadla, kdyby se vám vaše vlastní děti opily vaší špatnou kořalkou — *touže*, kterou prodáváte černochům, a opilé sem tam se potácely! Ba, vím, že byste takové podívané nesnesli! A což nemáte slitování nad těmito barevnými lidmi? Svojími vědomostmi stojí hluboko pod vašimi dětmi, jsou to nedospělci, kteří nevědí, co činí, kteří k tomu, co jest dobré a pravé, právě od nás bělochů mají býti naváděni. Podívej se na ulici, krčmáři, nevidíš-li ženu korannskou, ana obalena jsouc špinou a hmyzem a nuzně několiká bídnými hadry oblečena, opilá sem tam se potácí? — Nejhorším blátem razí si žena, smyslů zbavená, cestu, padá — zdvihá se namáhavě buď zbytkem vlastní síly anebo opírajíc se na soucitnou paži mimojdoucího — aby snad za chvilku zas upadla do bláta nebo prachu! — Než velmi málo je těch, kteří se k takovým nešťastným tvorům mají jako Samaritani, všichni se jich varují a štítí více než prašivého psa, a přece jsou to — jako každý z nás — stvoření lidská! — Mluv, krčmáři, můžeš z toho odpovídati, můžeš svědomí své očistiti, že nemáš podílu na tom,

(Griquatown mezi západními Griquy), a okres Barklyský, Klipdrift v Korannské zemičce na řece Vaalu (Říční Pole diamantová).

když každý před touto ženou couvne jako před nemocným a nečistým zvířetem? ⁴¹⁾)

Rozloučice se s opatřeními, která bychom ve příčině barevných zavedli tam, kde jsou našimi poddanými, i tam, kde se jimi chtějí státi, obraťme se ke způsobu vlastní správy, který by u takových kmenů bylo zříditi, a o němž jsme se až posud zmínili jen mimochodem, mluvíce o zemské kommissi. Správu menších, hustě osedlých kmenů měl by míti tředník, který by podobně, jak až posud bývalo, zastával nejvyšší občanskou a soudní moc, v míru pak byl také vojenským plnomocníkem. K tomu bylo

⁴¹⁾ Tak jako jsem já o této věci promluvil, přimlouvaly se v Polích diamantových za nápravu v té příčině rozličné společnosti Good templeřů (spolky střidmosti). Tam a v městech přistavních jsou zajisté spolky tyto vhodné. Když good templeři zpozorovali, kterak máme dosti stejné cíle, říkali mi nejednou o pledge (slib), „že nebudu pít žádného lihového nápoje“. Nevidělo se mi přijati tohoto návrhu, neboť nepohrdám ani sklenicí piva ani sklenicí vína dobrého, nabídl-li se mi při hostině, anebo když jest vůbec žízeň. Kdežto však good templeři zdržlivostí svou byli dobrým příkladem těm, kteří oddali se opilství, mohl jsem zase já v četných rodinách a zvláště tam, kde jsem to jako lékař a rádce měl za nutné, působiti dosti vydatně pro jejich účely. Snad to potěší čtenáře, uslyší-li, že se věc v Západní zemi Griquů, která teprve nedávno přivtělena byla k osadě Kapské, lepší a že se tam nepije už tolik lihových nápojů; doufáme pak, že osadní vláda kapská dbáti bude novot, které v té příčině zavedl poslední guvernér její colonel Warren. Náhodou — když jsem jednou přednášel v Londýně — dostalo se mi této radostné zprávy, kteráž mi od té doby nejednu chvíli osladila. Byl jsem 16. prosince r. 1879. pozván od královského ústavu osadního („Royal colonial institute“) za předsednictví vévody Manchesterského, abych učinil výklad o poměrech mezi anglickými osadami jihoafrickými a republikami s jedné, svobodnými pak říšemi domorodců s druhé strany. Vyhověv této žádosti, dostavil jsem se dne 16. do Londýna a byl jsem, jak bývá v Anglicku obyčejem, před svojí přednáškou pozván ku banketu. Na pravo ode mne seděl jeden z jihoafrických hostů: colonel Warren. Za rozmluvy vypravoval mně, že znamenitě obmezil prodej pálenky černochům a nedovolil kočujícím obchodníkům vstupovati do svobodných říší Bečuanských ani choditi ke Korannům mamuským. Také prý odňal mnohým kramářům dovození ku hostinské živnosti. Jak velice mne potěšilo, když jsem zprávy tyto slyšel! — Zachová-li pak nová vláda Západní země Griquů tato nová zařízení? Byl by to první a nejdůležitější krok ku konečné nápravě věci a ku záchraně Korannů, Griquův i Batlapinů. Všeho ostatního, snad i zmíněných zákonů, bylo by na základě tom snadno dosíci. Ale třeba mi dotknouti se též okolností, jež by mohla tato prospěšná nařízení colonela Warrena z části zmařiti. Tehdáž (r. 1879.) byl Transvaal v rukou anglických, a colonelu Warrenovi nebylo těžko přimluviti se u svého tamějšího kolegy colonela Lanyona, aby vydal podobné příkazy. Nyni obnovena jest zase republika Transvaalská a poněvadž na západě hranici s Korannými mamuskými, Batlapiny, Barolongy, Bankvakeci a východními Bamankvaty, což jest obyvatelům transvaalským volno zřizovati podle libosti na hranicích nebo v městech černošských, kde toho pohlaví dovoli, krémy a vyvážeti pálenku do svobodných říší domorodských.

by potřebí muže, který by neměl žádných předsudkův ani pro černochy ani proti nim a vedle toho, že jest úředníkem Jejiho Veličenstva králové, pečoval jen o *zdar* barevných. Jemu po boku ať stojí klerk (assistent), který by jej, bylo-li by potřebí, zastupoval a byl berním, pokladníkem, poštovním úředníkem a t. d. Magistrátnímu úředníku byli by podřízeni čtyři jiní úředníci občanští: lékař, missionář, inženýr a hospodářský inspektor; poslední dva cestovali by po svém okrese, a poučoval by první z nich lid, jak zřizovati přibytky, upravovati cesty a t. d., druhý pak z nich naváděl by k orbě, učil, jak chovati dobytek, upozorňoval na užitečné stromy a t. d. Oba musili by zase míti na pět až deset let po ruce jednoho nebo dva řemeslníky, jako zedníky, tesaře a t. d.

Aby zákony byly zachovávány, řečený sbor úřednický opíral by se o výkonnou moc sheriffa, zároveň policejního inspektora, několika pěších strážníkův a asi dvakráté tolik jízdných konstablů. Schopné barevné (15—20, anebo více) bylo by na tři až čtyři léta podle velikosti kmene poslati na státní náklad do nejbližších osad bělošských, aby se tam vyučili krejčími, ševci a jiným řemeslům, anebo bylo by pozvati Evropany (řemeslníky), ale jen poctivých povah a vždycky jen tolik, kolik potřebí, aby provozovali svou živnost v sídle úřadův, jako se už nyní tu a tam jeden nebo několik jich usadilo v některém domorodském městě jakožto zámečníci, kováři, krejčí a kupci. Samo sebou se vyrozumívá, že by se každé území musilo hned při záboru nebo po něm zmapovati.

Tento správní způsob souhlasil by se všeobecným způsobem, dle kterého obcujeme s domorodci, a měnil by se též podle stupně vzdělání a zvláštních povah jednoho každého kmene, tak že by se doplňoval pro každý případ určitými, zvláštními, na pohled vedlejšími, ale vskutku velmi důležitými přídávky. Tu by, hledě ku kmenům, se kterými jsme čtenáře už seznámili, byly asi následující zvláštní ohledy a příkazy. Pro Moncuu a Barolongy, pro Khamu a východní Bamankvaty řečený způsob správní hodil by se říkajíc beze změny. U prvního kmene dostačilo by pět jízdných a deset pěších konstablů docela, aby zákonu zjednána byla úplná vážnosť. Ačkoli země Khamova jest ještě jednou tak ve-

lika jako Moncuova, nebylo by třeba více strážníků, než udáno, poněvadž by si král Bamankvatů, milovný pokroku, beze vší pochyby za krátko vycvičil podle anglického vzoru své vlastní lidi a pak je nabídl úřadu. Že tak bude jednati, za to ručí už napřed poctivá povaha Khamova. V území krále bakvenského Sešele potřebovala by vláda nejméně čtyř úředníků magistrátních, jednoho v Molopololi a po jednom u kmenův, osedlých v území Bakvenském, totiž u Bakhatlů, Batlokův a Makhosů. Sešele sám, neunavný pletichář, měl by u sebe v Molopololi třeba výborného úředníka, který by všechny jeho dobrodružné záměry v čas zmařil a mu dokázal, že se jeho pletichy snadno mohou překaziti. Poněvadž Sešele nevydal ještě žádného zákazu proti kořalce, a Bakvenové i sic jinak nebývají poslušni, bylo by dlužno užiti asi dvaceti jezdcův a osmi až deseti pěšákův, aby udrželi pořádek a pokoj a se zdarem provedli počatou výchovu.

Batlapinové, kteří stojí vzděláním níže než Bakvenové a dilem i Koranny jsou zkažení, potřebují nejméně dvou magistrátů, jednoho v Kurumanu, druhého v Taungu, kterým by, hledě k rozsáhlé hranici se Západní zemí Griquů na jihu a s Transvaalem na východu musilo mimo deset až dvanáct pěších strážníků přidáno býti ještě třicet jízdných. Tolikéž jako v řečené už východní říši Bamankvatské, zajisté čtyřicetkrát větší, bylo by potřebí v nepatrné zemičce Korannů mamusských na Harts-riveru; příčina této smutné pravdy jest v povaze kmene a jeho pohlavára, jakož i ve zpustlosti jeho. Ještě s větší potíží bylo by spravovati oba kmeny makalacké, osedlé nyní jižně od Zambesi v jižní a západní zemi Matabelské; tu bylo by třeba vždy pro čtyři větší vsi zvláštního úřadu, pro každou ves po jednom nebo dvou strážnících, celkem asi čtyř úředníků se šestnácti asi pomocníky a s padesáti strážníky, a to nejméně na první tři až pět let. Nicméně není u tohoto kmene, dokud úpí pod zulskou vládou Matabelů, žádné naděje jakéhosi úspěchu. Na tyto Makalaky bylo by třeba přísnějších zákonů, těžších trestů než u Bečuanův, ale ještě přísnější byly by nezbytny pro Matabely, aby se z této roty krutých lupičů stali lidé pracovití, sporádani a pokojní. Ba tu hodila by se jen správa vojenská. V jejich území, ještě jednou tak velikém jako země východních Bamankvatů, bylo by rozložiti dvě brigady jezdeckva,

pluk pěchoty a j., aby bojovný duch kmene toho byl potlačen a snahám jeho vykázány byly jiné dráhy, nežli kterými se posavadě bral.⁴²⁾

⁴²⁾ Hledě k tomu, o čem jsem právě novořil, dovoluji si učiniti ještě další výklad: Jako jsem již několikrát v této rozpravě ukazoval vývody své na kmenech, z nichž někteří žijí v samostatných říších, tak jsem si pro poslední vývody vybral kmeny, kteří posud činí většinou neodvislé říše ve vlastním středu a na severu jihoafrické pevniny. Laskavý čtenář pozná ovšem, že rčení „kdybychom zabrali“, „musili bychom atd.“ jsou pouhé slovesné obraty, potřebné ku výkladu našeho mínění, ježto nemyslím na to se stanoviska žadného osadníka, abychom vycházejíce od zásad několikrát už tuto zmíněných svobodné kmeny tyto učinili vesetku sobě poddanými. Volím tyto kmeny, poněvadž jsou mi lépe známy nežli Kafři kapští nebo tmaví obyvatelé hor Dračích a jich výběžků do východního Transvaalska, a jiní kmenové bělochům již podrobení; vybral jsem je, abych pro skutečně poddané anglické naznačil správně způsob více nebo méně podobný a abych se zaň přimluvil.

Od té doby, co jsem hořejší řádky napsal (r. 1877.), rozhodl jsem se, že se pokusím o částečnou kolonisaci říší Bečuanských, a hodlám za tím účelem na své nejbližší cestě učiniti první přípravné kroky, kteréž takto podniknu: Až s jednotlivými pohlaváry učiním smlouvu o prodeji nebo nájmu území a nabudu tak úrodných a zdravých pozemkův, obrátím emigraci pilných a přičinlivých (ale jen takových) rolníků, zaměřenou posud do Ameriky, s přiměřeným počtem řemeslníků do těchto států. Každá osada bude státi pod představenými, které si sama zvolí, a ti zase budou toho kterého tmavého panovníka uznávati za zeměpána a odváděti mu poplatek nebo nájemné, které nejspíše šase ustanovím. To všecko musilo by býti spořádáno napřed, aby vespolné styky mezi panovníkem a vystěhovalci také pro příští časy byly obaplo ku spokojenosti a bylo zabráněno, aby se ani tmaví vládaři ani vystěhovalci nemohli dopustiti vzájemných přehmatů. Jednotlivé osady bělochů, zřízené počínajíc od jihu na sever, neměly by přes dvě stě rodin a činily by nenáhle řetěz až ku Zambesi. Oddáváme se naději, že při veliké drahotě rukodělného zboží v Jižní Africe, kteráž právě také všecko rukodělné zboží odbírá z Evropy a ze severní Ameriky, přistěhovalci jakožto odběratelé *zůstanou věrnými našemu domácímu průmyslu, aniž se musí Rakousko kromě placeného úředníka konsulárního pro Jižní Afriku obávati nějakých výloh pro takové osady; spíše jsouc prodávacem bude míti z nich hmotný užitek, t. j. může dostávatí suroviny ku spracování a zlata jakožto mince.* Ani Anglicko, ani Kapsko nebudou proti takové kolonizaci ničeho namítati. Obě vlády musí se snažiti, aby nepotlačujíce černého živlu, blýly v Jižní Africe seslilili, a jihoafrické obchodnictvo bude míti z průchodu tolika lidí, z převozu budoucích jich potřeb a z plodin, které noví osadníci budou přivážeti na trh, jen užitek. Pokud byl Transvaal v držení Angličanů, bylo možná očekávati, že nedotknou se šesti Bečuanských říší, ani zemičky Korannské, ani země Matabelské, kterážto okolnost byla mému zámeřu přízniva; nicméně přimlouval jsem se, byť i ne veřejně, tož aspoň soukromně, u rozhodujících osob, *aby Transvaal byl vrácen boerům.* K tomuto rozhodnutí přimělo mne kromě jiných důvodů i to, že by boerové, kdyby krvaví byli pokofeni, houfně se vystěhovali, sousední krajiny, které chci kolonisovati, podmanili a tak každou příští kolonizaci zmařili. Toto nebezpečí bylo mírem s boery odvráceno. Než od té doby, co se Transvaal stal zase republikou, jiné strašidlo povstalo, které, jak už byla zmínka, za anglické vlády se nevyškytlo. Svobodný boer neumí se totiž vždycky s leckterým svobodným kmenem domorodců po sousedsku snášeti. Brzo zdá se mu jeho území příliš úzkým,

Tot celkem můj nezávažný úsudek o tom, jak obcovati s jihoafrickými barevnými, ať jsou ještě volnými, nebo již poddanými bělochů. Každému kmeni zvláštní pozornost věnujice, přiměřime svoji obecnou metodu obcovací jeho duševním schopnostem a povahám, tedy tomu stavu, jehož si jako člověk dohlý a na němž právě stojí.

Jak mi lékařské mé zaměstnání dopřává několik prázdných chvil, chci některé věci pro styk s černochy nenedělné, o nichž jsem se v této práci zmínil jen mimochodem, postupně a jak možno zevrubně osadníkům vyložiti. Mezi těmito věcmi a poměry, zdá se mi, jsou dvě zvláště důležité. Je to troji způsob, kterým kmenové tito válčí,⁴³⁾ zvláštnost povahy a poměr missionářův k barevným domorodcům jihoafrickým.⁴⁴⁾

V Bultfonteinu,⁴⁵⁾ koncem měsíce dubna roku 1877.

a proto natahuje se a roztahuje, a z toho vzniká válka; kdežto zase naopak mnozí kmenové domorodští, kteří jsou už dlouho poddanými boerův dobře prosperují, pilně a pracovitě pole své vzdělávají a vůbec jsou zámožnými. Někteří z nich vedeni jsouce příčinlivými missionáři povznegli se též duševně; tak ku příkladu někteří kmenové ve středním, Baharucové v západním Transvaalu a Barolongové ve Svobodném státě Oraňském. Od míru mezi Anglickem a boery transvaalskými obával jsem se, že vypukne nepřátelství mezi boery s jedné, Batlapiny, Barolongy a Bakveny s druhé strany. Pohříchu vede se již válka mezi boery a Barolongy, a tak se možná stane, že tu opět Anglicko na pomoc budouc zavoláno, bude se domáhati vrchní vlády, o kterou už dávno usiloval Moncuca. Bohdá však, že bude-li zavoláno na pomoc, bude působiti pouze jakožto *prostředník* a nevystoupí záborně a tak zjedná stálý mír oba- polný pro boery i Bečuany. Pak by nám právě z řečené příčiny nebylo již třeba báti se tohoto hrozícího mračna a důvěrně mohli bychom očekávati zdar svých kolonisačních záměrův.

⁴³⁾ Rozprava o tom vyjde jakožto překlad anglického článku, který byl otiskn v „Independentu“ r. 1879, máje titul „Korannové mamuséti“, a bude opatřena potřebnými vysvětlivkami. Výklad o jedné ze tří rozličných taktik, totiž o zulské, pojí se ku „Věci domorodců v Jižní Africe“ a bude čtenář, jak už zmíněno, oznámen řadou „Dopisů zulských“.

⁴⁴⁾ Této rozpravy o missionářích neuveřejnil jsem na jihoafrické půdě. Byl jsem tuze zabrán jednak lékařskou svou praxí, jednak sbíráním na cestě k domovu, jednak předělnými událostmi ve válce kafrské, batlocské, korannské a zulské. Celkem bylo na jihoafrické půdě veřejnosti podáno asi tři sta článků, poznámek a j. Šlo mi o to, abych v samém *Rhodu* pojednával o věcech, které se mi zdály důležité, abych osadníkům už napřed řekl to, co jsem o nich a poměrech jihoafrických v Evropě chtěl vykládati, tak abych už napřed zamezil výčitku, která se tak často činí cestovatelům, že doma vypravuje věci, které se v *Rhodu* nesrovnávají se skutečností. Dále učinil jsem

tak proto, poněvadž jsem měl za svou povinnost to, co jsem viděl, primo loco sdělit s osadníky, aby jim to snad bylo s užitkem.

¹⁵⁾ Rozpravě o věci domorodcův „A few words on the native question“ bylo v původní brošure přidáno několik poznámek o tom, jak nakládá se s Indiany a Negry ve Spojených obcích severoamerických, jakož i několik slov o dopperech, sektě to hollandské. Ale ty pominul jsem v nynějším novém otisku brošury i se kmeny indianskými, ježto jsem s prací touto už beztoho překročil vykázaný prostor a poněvadž jsem se chtěl přísně držeti věci; pominul jsem je i proto, poněvadž se snad později zmíním ještě o boerech a dopperech, abych dalším průběhem „Kolonisace Afriky“ dovodil poznámku v původní brošure anglickě pronesenou: „Že ku povznesení těchto statkářů jest potřebí přede vším hospodářských škol.“

